

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра психології розвитку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
«ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СИБЛІНГАМИ В СІМ'Ї: ЧИННИКИ ВПЛИВУ
НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ
СИБЛІНГІВ»

Освітньо-професійна програма «Психологія»
Спеціальність 053 «Психологія»

Студентки 4 курсу, 6 групи
ОС «Бакалавр»
спеціальності 053
«Психологія»

Долженко Ольга Павлівна

Науковий керівник:
кандидат медичних наук,
асистент кафедри психології
розвитку

Прокопович Євгеній Михайлович

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів.....	6
1.1. Поняття сиблінгів і їх ролі у сімейних відносинах.....	6
1.2. Вплив сиблінгів на емоційний розвиток дитини.....	10
1.3. Теорії емоційного інтелекту та його складові.....	14
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. Методологія емпіричного дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів.....	20
2.1. Опис процедури дослідження та характеристика вибірки.....	20
2.2. Вибір та обґрунтування методик дослідження.....	29
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. Результати емпіричного дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів.....	37
3.1. Загальний огляд результатів дослідження.....	37
3.2. Особливості рівня розвитку емоційного інтелекту залежно від взаємодії між сиблінгами.....	43
3.3. Кореляційний аналіз показників емоційного інтелекту та показників взаємодії між сиблінгами.....	58
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зосереджена на вивченні специфіки взаємодії сиблінгів та її впливу на розвиток особистості молодших дітей у сім'ї. Взаємодії між братами та сестрами мають вирішальне значення для формування соціальних і емоційних навичок. Через щоденні взаємодії, молодші діти навчаються розпізнавати емоції, регулювати свої реакції та розвивати співпереживання. Важливість цих взаємодій підкреслюється у численних дослідженнях, які аналізують повсякденні сімейні взаємини і їхній вплив на дитячий емоційний інтелект.

Сімейна структура та динаміка, включаючи порядок народження дітей, виховання батьків, а також культурні та соціально-економічні умови, суттєво впливають на емоційний розвиток дітей. Дослідження показують, що взаємодія між сиблінгами впливає не тільки на розвиток емоційного інтелекту, але й на формування особистісних якостей, таких як самооцінка і впевненість. Таким чином, аналізуючи сучасні наукові роботи, можна виявити значний вплив сімейного виховання і взаємодій між сиблінгами на розвиток молодших дітей, що робить дану тему актуальною та значущою для подальших досліджень у галузі психології та педагогіки.

Наукове і практичне значення дослідження емоційного інтелекту та взаємодій сиблінгів акцентується на фоні змін у сімейних взаєминах, що спостерігаються в сучасному світі. Різноманітність сімейних форм, збільшення чисельності одиноких батьків та міжкультурних шлюбів ставить нові виклики перед психологією у розумінні впливу цих умов на розвиток дітей. Особливу увагу заслуговує аналіз того, як брати та сестри впливають один на одного в контексті сучасних сімейних динамік.

Наукова література виявляє зв'язок між емоційним інтелектом та соціальною адаптацією, показуючи, що сімейні взаємодії, зокрема між сиблінгами, відіграють значну роль у розвитку емоційних навичок. Важливість цього розвитку через сімейні взаємодії підтверджується численними дослідженнями, що демонструють як позитивні, так і негативні наслідки різних типів взаємодій для емоційного благополуччя дітей. Важливий внесок в цю область внесли Brody, Ben-Itzhak, O'Brien, Daniels, Dunn, Petalas, Proskurniak, Ferraioli, і Laghi, чії дослідження підкреслюють як загальний вплив сиблінгів, так і специфічні аспекти їх взаємодії в різних сімейних і культурних контекстах. Таке розуміння має як теоретичне, так і практичне значення, спонукаючи до подальших досліджень впливу сиблінгів на емоційний розвиток у рамках різноманітних сімейних конфігурацій та культурних контекстів.

Об'єктом дослідження є емоційний інтелект.

Предметом дослідження є особливості взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів.

Мета дослідження полягає у вивченні особливості взаємодії між сиблінгами в сім'ї та емпіричному дослідженні зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів.

Відповідно меті дослідження було сформульовано **завдання дослідження**:

1) Проаналізувати сучасну наукову літературу на тему особливостей взаємодії між сиблінгами та зв'язку взаємодії з розвитком емоційного інтелекту;

2) Підготувати методики дослідження та провести емпіричне дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів;

3) Проінтерпретувати результати емпіричного дослідження та написати висновки.

Методи дослідження поділяються на теоретичні, емпіричні та математико-статистичні.

До теоретичних можна віднести аналіз, синтез та узагальнення сучасних знань з проблематики дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язок з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів;

До емпіричних можна віднести психодіагностичні методики, а саме: соціо-демографічних даних (також питання оцінки взаємодії зі сиблінгами), тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0), тест емоційного самоусвідомлення, опитувальник емоційного інтелекту (OEI), методика діагностики сиблінгового спілкування.

До математико-статистичних методів можна віднести описову статистику, частотний аналіз, критерії відмінностей (u-критерій Мана-Уїтні), кореляційний аналіз (rho-критерій кореляції Спірмена).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СИБЛІНГАМИ В СІМ'Ї ТА ЗВ'ЯЗОК З РОЗВИТКОМ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ СИБЛІНГІВ

1.1. Поняття сиблінгів і їх ролі у сімейних відносинах

Сиблінги часто займають унікальне місце у сімейних структурах, відіграючи критичні ролі у формуванні соціальних та емоційних компетенцій. Роль сиблінгів у сімейних відносинах варіюється від культури до культури та може змінюватися в залежності від контексту та динаміки сім'ї. Цей підрозділ розкриває, як сиблінги формують один одного через безпосередні взаємодії та спільні досвіди, а також як ці взаємини впливають на індивідуальний розвиток. Розглядаючи широкий спектр досліджень, від теоретичних рамок до емпіричних даних, аналізується, як взаємодії між сиблінгами сприяють або перешкоджають емоційному благополуччю та соціальній адаптації.

Визначення сиблінгів та їх ролі у сімейних відносинах є предметом численних досліджень, що аналізують як історичні, так і сучасні підходи до цього феномену. Сиблінги визначаються як брати і сестри, які можуть відігравати значну роль у сімейних системах, впливаючи на поведінку та емоційний розвиток один одного з раннього віку та на протязі всього життя. Центральне місце у вивченні взаємин між сиблінгами посідає визначення їх впливу на соціальну та емоційну взаємодію в сімейному контексті [21].

Сучасні дослідження часто використовують теорію сімейних систем, яка підкреслює, як взаємини між сиблінгами впливають на розвиток особистості та поведінкові стратегії у відповідь на сімейні та зовнішні

стреси. Дослідження також показують, що якість цих взаємин може бути пов'язана з широким спектром емоційних та соціальних результатів, включаючи емоційне благополуччя та соціальну адаптацію [25].

Визначення ролей сиблінгів змінюється залежно від культурних та сімейних контекстів, де кожен сиблінг може мати різні очікування та обов'язки, що визначаються як батьками, так і самими сиблінгами. Взаємодія між сиблінгами часто включає елементи конкуренції та співпраці, що важливо для розуміння їхнього впливу на емоційний розвиток [19].

Сучасний погляд на сиблінгів в сімейних відносинах охоплює широкий спектр теоретичних підходів та емпіричних даних, що підтверджують їхню значущість у формуванні особистісних і соціальних характеристик індивіда.

Роль сиблінгів у сімейній ієрархії відіграє важливу роль в регуляції поведінки та емоцій в рамках сімейних систем. Це проявляється не тільки в дитинстві, але й протягом усього життя, підкреслюючи важливість сиблінгових взаємодій у формуванні структури сім'ї [8]. Сиблінги відіграють ключову роль у сімейній динаміці, їхні часті та емоційно інтенсивні взаємодії мають значний вплив на розвиток та адаптацію дітей та підлітків [21].

Дослідження, що зосереджене на дорослих, показує, що сиблінгові відносини важливі протягом усього життя, а очікування та обов'язки, які сиблінги мають один до одного, відіграють значну роль у їхніх щоденних взаємодіях [15]. Це включає емоційну близькість, очікування відповідальності, та конфлікти, які визначаються не тільки індивідуальними особливостями, але й сімейними та культурними нормами.

Особливо важливими є сиблінгові відносини в контексті змін сімейної структури, наприклад, під час розлучення або переходу дітей до

дорослого життя, де брати і сестри часто стають основними джерелами підтримки один для одного [6]. Такі відносини можуть включати не тільки підтримку в складних життєвих ситуаціях, але й у спільному плануванні догляду за старіючими батьками, що підкреслює довгостроковий вплив сиблінгів один на одного.

Сиблінги формують основу сімейної структури та динаміки, відіграючи вирішальну роль у формуванні особистісного та соціального розвитку кожного члена сім'ї.

Сиблінги відіграють критичну роль у психосоціальному розвитку дітей, слугуючи агентами соціалізації та взаємного навчання з раннього віку. Їх вплив на становлення особистості важко переоцінити, оскільки вони впливають на розвиток соціальних навичок та емоційного розуміння [5].

Дослідження підкреслюють, що брати та сестри вчать один одного сприймати емоції інших, розуміти соціальні правила і ролі, що сприяє їх соціальному розвитку та адаптації. Так, сиблінги нерідко виконують ролі вчителів, граючи з молодшими братами чи сестрами, і навпаки, молодші сиблінги активно вчаться у старших, спостерігаючи за їх поведінкою та наслідуючи їх [24].

За результатами досліджень, якість взаємин між сиблінгами має значний вплив на їх соціальне благополуччя. Сильні, підтримуючі взаємини сприяють позитивному соціальному розвитку, тоді як конфліктні або холодні відносини можуть призвести до соціальних та емоційних труднощів [13].

Сиблінгова взаємодія як фактор емоційної підтримки відіграє ключову роль у розвитку дітей, надаючи механізми для вирішення конфліктів та формування стабільних емоційних зв'язків. Вивчення взаємодій між братами та сестрами показало, що позитивні аспекти сиблінгових відносин, такі як теплота і близькість, можуть зменшувати

емоційні та поведінкові проблеми, в той час як конфлікти можуть підвищувати ризик їх розвитку [9].

Конфліктні взаємодії між сиблінгами часто спричиняються високими емоційними витратами, але якщо ці конфлікти вирішуються через ефективні механізми, вони можуть сприяти розвитку соціальних навичок, таких як переговори та взаємодопомога [22].

Дослідження також вказують на важливість сиблінгової підтримки у висококонфліктних сім'ях, де емоційна підтримка від братів і сестер може слугувати важливим буфером проти стресу та психологічних проблем [26].

В цілому, сиблінгові відносини можуть служити потужним засобом для розвитку соціально-емоційних навичок, забезпечуючи важливу емоційну підтримку та вчачи дітей вирішувати конфлікти, що є важливою частиною їх загального соціального розвитку.

Взаємодії між сиблінгами значною мірою залежать від культурних та контекстуальних факторів, що впливають на їх ролі та відносини у сімейному житті. Культурні норми та очікування можуть визначати, як брати і сестри взаємодіють між собою, виконуючи ролі підтримки, конкуренції чи навчання один одного.

Дослідження показують, що в багатьох культурах сиблінги виступають як важливі соціальні агенти, що впливають на соціалізацію, освіту та розвиток навичок своїх братів та сестер. В сім'ях, де високо цінується колективізм, таких як у багатьох азіатських та латиноамериканських культурах, сиблінги часто відіграють ролі опікунів, що виховують молодших членів родини у відсутність батьків або коли батьки зайняті роботою [16].

У західних культурах, де індивідуалізм часто ставиться на перше місце, сиблінги можуть мати більш рівноправні взаємини, з акцентом на взаємну емоційну підтримку та дружню взаємодію [21]. Однак, навіть у

рамках цих загальних тенденцій існують значні варіації, залежні від індивідуальних сімейних обставин та особистих характеристик сиблінгів.

Контекстуальні фактори, такі як економічний статус сім'ї, соціальне середовище, та історія сім'ї, також іграють ключову роль у формуванні взаємодій між братами та сестрами. В сім'ях, що переживають соціальні або економічні труднощі, сиблінги можуть стати основними джерелами підтримки один для одного, забезпечуючи емоційну стабільність та допомагаючи впоратися з зовнішніми викликами [12].

Врахування культурних і контекстуальних варіацій є критично важливим для розуміння динаміки сиблінгових відносин і їх впливу на розвиток особистості. Вивчення цих взаємодій допомагає краще зрозуміти, як сімейні та культурні умови впливають на формування соціальних і емоційних навичок, необхідних для адаптації та успіху в ширшому соціальному контексті.

Можна зазначити, що сиблінги мають значний вплив на емоційний та соціальний розвиток один одного, що проявляється в різноманітних формах взаємодій – від співпраці до конфліктів. Ці взаємодії, вбудовані в сімейні та культурні контексти, формують основу для розвитку стійких особистісних та міжособистісних навичок. Вплив сиблінгів стає особливо важливим у контексті змін сімейної динаміки та суспільних норм, що вимагає подальших досліджень та розуміння цих взаємодій для кращого виховання та підтримки дітей в сімейних системах.

1.2. Вплив сиблінгів на емоційний розвиток дитини

Емоційний розвиток дитини є складним процесом, що включає взаємодію багатьох факторів, включаючи взаємовідносини зі старшими сиблінгами, які часто відіграють значущу роль у цьому процесі. Старші брати та сестри можуть виступати не лише як опікуни чи товариші для

ігор, але й як моделі для наслідування у соціальних і емоційних контекстах. Вплив старших сиблінгів на емоційний розвиток молодших дітей є значущим, оскільки вони часто служать першими прикладами соціальної взаємодії та емоційного реагування в сімейному колі.

Старші сиблінги часто виступають в ролі моделей для наслідування, оскільки молодші діти схильні імітувати їхні поведінкові та емоційні реакції у щоденному житті. Дослідження в цій області показують, що через повсякденні взаємодії та спільні активності старші брати та сестри відіграють ключову роль у формуванні соціальних та емоційних навичок молодших дітей. Наприклад, Kramer (2014) зазначає, що взаємодія зі старшими сиблінгами надає унікальні можливості для навчання емоційного розуміння та регуляції, включаючи ідентифікацію емоцій, розшифровку емоцій інших та антиципацію емоційних реакцій у певних ситуаціях [14].

Важливість старших сиблінгів як моделей також підкріплюється дослідженням Brody (2004), яке вказує на те, що через їхні поведінкові зразки молодші діти навчаються розпізнавати та інтерпретувати соціальні сигнали, що сприяє розвитку їхніх власних емоційних реакцій і вміння до соціальної адаптації [4].

Ці знахідки підтверджуються дослідженням Ben-Itzhak et al. (2018), яке демонструє, що старші сиблінги можуть значно поліпшувати соціальну функціональність молодших дітей, особливо в контекстах, де взаємодії характеризуються підтримкою та взаємною увагою [2].

Наявність старших сиблінгів та їхня активна участь у житті молодших дітей сприяє формуванню більш високих рівнів емоційного інтелекту, підкреслюючи значення їхньої ролі в емоційному навчанні та розвитку.

Конфлікти між сиблінгами є значущим аспектом їхніх взаємодій, що має як позитивний, так і негативний вплив на емоційний розвиток дітей.

Вивчення цих взаємодій виявило, що під час конфліктів діти навчаються регулювати свої емоції та розвивають стресостійкість. Однак, без належного керівництва або в разі високого рівня конфліктності, такі взаємодії можуть призводити до емоційних та поведінкових проблем.

Dirks et al. (2015) дослідили, як конфлікти між сиблінгами можуть бути як ризиком, так і захисним фактором для емоційного благополуччя. За їхніми словами, високий рівень конфліктів без елементів тепла може призводити до збільшення внутрішніх і зовнішніх проблем у дітей, тоді як теплота може знижувати ці ефекти [9].

З іншого боку, Kramer (2014) вказує на те, що конфлікти між братами та сестрами можуть навчити дітей важливих навичок управління конфліктами та переговорів, що є важливими компонентами емоційної регуляції. Ці навички допомагають дітям краще справлятися з емоційними викликами у майбутньому [14].

Конфлікти між сиблінгами, за наявності адекватних ресурсів для їх регуляції та вирішення, можуть слугувати платформою для розвитку стресостійкості та емоційного інтелекту. Важливо, що виховання в сім'ї з підтримуючими батьками може зміцнити позитивний вплив конфліктів, перетворивши їх на конструктивний досвід для молодших дітей.

Співчуття та емпатія відіграють ключову роль у формуванні емоційного інтелекту, особливо серед молодших дітей у сімейних взаємодіях зі старшими сиблінгами. Дослідження в цій області підкреслюють, що емпатійні взаємини між братами та сестрами можуть значно сприяти розвитку здатностей до співпереживання та розуміння емоцій інших.

Ben-Itzhak et al. (2018) підтвердили, що наявність старших сиблінгів, які проявляють емпатію, може покращувати соціальну функціональність молодших дітей, допомагаючи їм розвинути кращі соціальні навички та адаптивні поведінки [2].

Крім того, Stormshak et al. (2009) виявили, що розвиток соціально-емоційних навичок у дітей тісно пов'язаний з якістю взаємодії з сиблінгами, зокрема з такими аспектами, як співпраця та емоційна підтримка. Вони встановили, що брати та сестри, які надають емоційну підтримку та демонструють розуміння, сприяють підвищенню рівня саморегуляції та емоційної стійкості у молодших сиблінгів [23].

Ці дослідження вказують на значущість створення підтримуючих і емпатійних взаємин між сиблінгами в родині, оскільки такі взаємини не тільки сприяють розвитку емоційного інтелекту молодших дітей, але й формують основу для їх подальшої соціальної адаптації та успіхів у міжособистісних взаємодіях.

Сімейна динаміка відіграє критичну роль у формуванні взаємодій між сиблінгами та їхньому впливі на емоційний розвиток один одного. Виховання батьків, сімейні цінності, та культурні особливості є значущими факторами, які формують як поведінку дітей, так і їхні емоційні відповіді на повсякденні ситуації в сімейному контексті.

Дослідження Brody (2004) підкреслює, як батьківські стратегії виховання впливають на взаємодію між сиблінгами, зокрема через моделювання емоційної комунікації та конфліктної взаємодії. Це вказує на те, що батьки можуть моделювати позитивні взаємодії, які, в свою чергу, сприяють розвитку здорових емоційних реакцій між дітьми [4].

Крім того, Stormshak et al. (2009) розглядають вплив сімейного клімату на якість взаємин між сиблінгами та їхній вплив на емоційний розвиток. Вони виявили, що сімейні цінності та ставлення, які сприяють відкритому вираженню емоцій та підтримці, можуть значно покращувати емоційну регуляцію дітей, надаючи їм інструменти для більш здорових взаємодій [23].

Ці дослідження вказують на важливість інтегрованого підходу, де батьківське виховання та сімейні цінності спільно впливають на взаємодії

між сиблінгами, формуючи основу для розвитку емоційного інтелекту та міжособистісних навичок дітей у міжсиблінгському контексті.

У підсумку, роль старших сиблінгів у формуванні емоційного інтелекту молодших дітей не може бути недооцінена. Старші сиблінги не тільки сприяють емоційному розумінню молодших дітей через щоденні взаємодії, але й відіграють критичну роль у розвитку їхніх соціальних навичок та адаптивності в соціальних ситуаціях. Важливість цих взаємин підкреслюється в ширшому соціальному та психологічному контексті, де ефективно емоційне навчання і розвиток навичок управління конфліктами відбуваються в сімейному середовищі, що є основою для подальшого соціального взаємодії та емоційного благополуччя дітей.

1.3. Теорії емоційного інтелекту та його складові

Розуміння емоційного інтелекту є ключем до аналізу соціальних взаємодій та особистісного зростання. У цьому контексті, емоційний інтелект визначається як здатність особистості розуміти, використовувати та регулювати власні емоції та емоції інших у спосіб, який сприяє емоційному та інтелектуальному зростанню. Значний внесок у теорію емоційного інтелекту зробили вчені, які розробили фундаментальні моделі, дозволяючи глибше зрозуміти цей феномен. Розгляд ключових моделей та їх складових дозволяє висвітлити різні аспекти емоційного інтелекту, що мають безпосередній вплив на різні сфери життєдіяльності особистості. Такий аналіз є важливим для розуміння ширшого контексту особистісного, професійного та соціального розвитку.

Огляд ключових теоретичних моделей емоційного інтелекту виявляє значний внесок вчених, таких як Майер та Саловей, які ввели модель здібностей, що включає розпізнавання, використання, розуміння та управління емоціями. Ця модель поділяє емоційний інтелект на чотири

основні області та підкреслює значення сприйняття емоцій як фундаментального аспекту для розвитку навичок управління ними [20].

З іншого боку, модель Гоулмана розглядає емоційний інтелект як сукупність змішаних здібностей та навичок, які включають самосвідомість, саморегуляцію, соціальну свідомість та навички управління відносинами. Гоулман акцентує на важливості емоційного інтелекту у лідерстві та в особистісному успіху, розглядаючи його як ключовий фактор у досягненні вищих результатів у професійній сфері та особистому житті [3].

Ці моделі допомагають глибше зрозуміти структуру емоційного інтелекту та його значення в життєвому та професійному контекстах, підтверджуючи ідею, що здатність керувати власними емоціями та емоціями інших є критичною здібністю для ефективної соціальної взаємодії та особистісного розвитку.

Детальний аналіз чотирьох основних складових емоційного інтелекту, представлених у теорії Майера та Саловея, підкреслює важливість сприйняття, використання, розуміння та управління емоціями. Сприйняття емоцій означає здатність точно ідентифікувати емоції в собі та інших, визначаючи емоційні вирази, які можуть бути складними і субтильними. Важливість цієї здібності обговорюється в контексті її впливу на особистісний і соціальний розвиток [20].

Використання емоцій відіграє ключову роль у спрямуванні думок і сприянні когнітивним процесам. Емоції можуть впливати на наші рішення, спонукати до дії або навпаки, призводити до стримування. Таким чином, використання емоцій пов'язане зі спрямуванням емоційних реакцій на користь досягнення особистісних цілей.

Розуміння емоцій передбачає здатність розрізняти між різними емоціями та визначати причини та наслідки емоційних реакцій. Ця складова включає розпізнавання емоційних ланцюжків та їх перетворення,

що є критично важливим для глибшого розуміння міжособистісних взаємин та саморегуляції.

Управління емоціями, можливо, є найважливішою здібністю, яка включає регулювання власних емоцій та емоцій інших людей, спрямоване на досягнення гармонії та ефективної адаптації до різних ситуацій. Здатність керувати емоціями впливає на психологічне благополуччя та успіх у соціальних взаємодіях [7].

Ці чотири складові формують комплексну структуру емоційного інтелекту, яка відіграє значущу роль у розвитку особистісних та соціальних навичок індивіда.

Оцінка емоційного інтелекту (EI) може відбуватися за допомогою різноманітних методів, зокрема за допомогою тестів на основі виконання завдань та самооцінювальних тестів. Тести на основі виконання, такі як Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT), зосереджені на оцінці конкретних здібностей до сприйняття, використання, розуміння та управління емоціями. Ці тести передбачають надання відповідей на завдання, що базуються на знаннях про емоції та їх вплив, що робить їх потенційно більш об'єктивними у порівнянні з самооцінювальними методами [3].

Самооцінювальні методи, такі як Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test (SSEIT), базуються на власній оцінці респондентами їхніх емоційних здібностей, що може включати певну суб'єктивність. Ці тести часто корелюють з психологічними рисами особистості та можуть бути впливними в контекстах, де самосвідомість емоцій вважається ключовою [18].

Існує дискусія щодо того, який метод оцінки більш ефективний, оскільки дослідження показують, що тести на основі виконання та самооцінювальні методи часто не демонструють високу ступінь кореляції між собою. Наприклад, дослідження виявило, що хоча MSCEIT і

самооцінювальні методи обоє вимірюють EI, вони можуть оцінювати дещо різні конструкти, що підтримує ідею про різні аспекти емоційного інтелекту [11].

Теорії емоційного інтелекту знаходять широке застосування в особистісному, соціальному та професійному розвитку. В області освіти, наприклад, емоційний інтелект (EI) сприяє не тільки академічному успіху, але й загальному добробуту та якості соціальних взаємин учнів та вчителів. Дослідження показують, що розвиток EI може значно покращити педагогічну практику, а також взаємини вчителів зі студентами, збільшуючи відчуття значущості їхньої роботи [10].

На професійному рівні, EI має важливе значення для лідерських компетенцій, включаючи управління відносинами та стресом. Співробітники з високим рівнем EI демонструють кращу здатність до саморегуляції та ефективніше взаємодіють з колегами, що сприяє загальній продуктивності та задоволеності роботою. В додаток, EI сприяє адаптації до швидких змін у сучасному робочому середовищі, допомагаючи керівникам краще управляти стресом та конфліктами [20].

Соціальний аспект EI включає в себе здатність розуміти та управляти міжособистісними взаєминами. Розуміння емоцій інших може значно покращити міжособистісну комунікацію та сприяти кращій соціальній адаптації. Вивчення емоційного інтелекту вказує на те, що особи з вищим рівнем EI мають кращі соціальні взаємодії та менш схильні до соціальних конфліктів, що робить їх більш успішними в особистісному та професійному житті [17].

Вплив EI на розвиток особистості, соціальні навички та професійні досягнення не може бути недооціненим. Включення програм розвитку EI в освітні та професійні контексти може значно покращити якість життя та ефективність роботи, підвищуючи загальну адаптивність та компетентність особистостей у різних сферах діяльності.

Аналізуючи теорії емоційного інтелекту та його складові, можна визначити важливість розуміння та керування емоціями в сучасному світі. Вміння ефективно управляти емоційними реакціями та використовувати емоції як інструменти когнітивної обробки інформації та соціальної взаємодії забезпечує основу для формування здорових міжособистісних відносин та досягнення особистісного успіху. Освітні та професійні програми, які інтегрують тренінги з емоційного інтелекту, можуть значно підвищити соціальну адаптацію та професійну ефективність індивідів. Таким чином, подальше вивчення та застосування принципів емоційного інтелекту може відкрити нові можливості для розвитку особистісних та професійних якостей людей в умовах швидкозмінного світу.

Висновки до розділу 1

Поняття сиблінгів і їхні ролі в сімейних відносинах варіюються від культури до культури і можуть змінюватися залежно від контексту та динаміки сім'ї. Сиблінги часто займають ключові позиції в сімейних структурах, формуючи емоційні та соціальні компетенції молодших членів сім'ї через безпосередні взаємодії та спільні досвіди.

Вплив сиблінгів на емоційний розвиток дитини є значущим, оскільки старші брати і сестри виступають як моделі для наслідування, що впливає на емоційні реакції та соціальні взаємодії молодших дітей. Ці взаємодії, зокрема, включають навчання емоційного розуміння, ідентифікацію та регуляцію емоцій, що важливо для подальшого розвитку їхніх соціальних навичок.

Теорії емоційного інтелекту, які розглядаються в цьому контексті, включають розуміння, використання, та регуляцію емоцій, що сприяє особистісному, професійному та соціальному розвитку. Вивчення цих

моделей дозволяє краще зрозуміти структуру емоційного інтелекту та його значення у розвитку стійких міжособистісних взаємин та успіху в житті.

Загалом, аналіз теоретичних підходів до ролі сиблінгів та їхнього впливу на емоційний інтелект молодших членів сім'ї підкреслює складність і многогранність взаємодій в сімейному контексті. Ці взаємодії важливі для розуміння не тільки внутрішньосімейної динаміки, але й для формування основи емоційного благополуччя та соціальної адаптації дітей на всіх етапах їхнього розвитку.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СИБЛІНГАМИ В СІМ'Ї ТА ЗВ'ЯЗОК З РОЗВИТКОМ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ СИБЛІНГІВ

2.1. Опис процедури дослідження та характеристика вибірки

На етапі підготовки до емпіричного дослідження визначається ряд критичних аспектів, що включають формулювання гіпотез, відбір учасників, а також розробку інструментарію, необхідного для збору та аналізу даних. Значення кожного з цих кроків полягає в забезпеченні надійності та валідності отриманих результатів, що є фундаментальним для досягнення цілей дослідження.

На етапі підготовки до емпіричного дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та їх зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів важливо зосередитися на кількох ключових організаційних аспектах. Перш за все, відбір учасників дослідження має бути здійснений з урахуванням критеріїв, які відповідають меті та задачам дослідження. Це включає забезпечення репрезентативності вибірки за віком, статтю, порядком народження в сім'ї, а також культурним та соціально-економічним статусом, що дозволяє аналізувати вплив цих змінних на емоційний розвиток.

Далі, необхідно забезпечити наявність усіх потрібних матеріалів та інструментів для збору даних. Це включає підготовку та апробацію анкет, психодіагностичних тестів, які були зазначені у методах дослідження, таких як MSCEIT V2.0 для оцінювання рівня емоційного інтелекту та методики для аналізу сиблінгового спілкування. Важливо також розробити

чіткі інструкції для проведення тестування та анкетування, щоб забезпечити єдність і стандартизацію процесу збору даних.

Оскільки дослідження включає збір чутливої інформації, слід також передбачити дотримання етичних норм під час всієї процедури дослідження. Це включає отримання інформованої згоди від учасників, забезпечення конфіденційності отриманих даних, та право учасників відмовитися від участі в дослідженні у будь-який момент.

Завершальним етапом підготовки є розробка плану аналізу даних, який включатиме визначення статистичних методів для оцінювання зібраних даних та способів інтерпретації отриманих результатів у контексті поставлених гіпотез і теоретичного обґрунтування. Цей план має бути чітко визначений до початку збору даних, щоб забезпечити ефективність та об'єктивність дослідження.

Збір даних у рамках дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та їхнього впливу на розвиток емоційного інтелекту молодших сиблінгів здійснювався шляхом використання онлайн опитувань. Процес був ретельно спланований для забезпечення стандартизації процедур та дотримання етичних норм, визначених академічними та дослідницькими інституціями.

Опитування були розроблені таким чином, щоб охопити широкий спектр питань, пов'язаних з емоційним інтелектом, соціо-демографічними характеристиками, деталями сімейного виховання та взаємодіями між братами та сестрами. Для кожного аспекту були розроблені специфічні шкали та питання, які дозволяли вимірювати рівень емоційного інтелекту за допомогою валідованих тестів, таких як MSCEIT V2.0, та аналізувати якість взаємодій між сиблінгами через питання про частоту та якість спілкування.

Усі опитування були розміщені онлайн, що дозволило учасникам заповнювати їх у зручний для них час та обставини, тим самим

підвищуючи якість та достовірність зібраних відповідей. Онлайн формат також сприяв вищому рівню анонімності та конфіденційності, що є критично важливим у дослідженнях, де обговорюються особисті та чутливі питання. Учасникам було надано чіткі інструкції щодо заповнення анкет, а також інформація про мету дослідження та способи використання зібраних даних, забезпечуючи дотримання принципів інформованої згоди.

Обробка та аналіз даних, зібраних під час дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами та їх впливу на розвиток емоційного інтелекту молодших дітей, здійснювалися за допомогою сучасних статистичних методів та програмного забезпечення. Всі отримані дані, включаючи соціо-демографічні характеристики, результати тестів на емоційний інтелект та відповіді на опитування, були систематично оброблені для забезпечення точності та надійності аналізу.

Застосовані методи включали описову статистику для визначення базових характеристик вибірки та основних тенденцій даних. Для глибшого розуміння взаємозв'язків між варіаблями використовувався кореляційний аналіз за методом Спірмена, який дозволяє оцінювати силу та напрямок зв'язку між ранговими змінними. Крім того, для аналізу статистичних відмінностей між групами учасників використовувався *u*-критерій Мана-Уїтні, що дозволяє порівнювати медіани двох незалежних груп.

Всі аналізи проводились за допомогою статистичного пакету SPSS, який є одним із лідерів у сфері статистичного програмного забезпечення для соціальних наук. Це дозволило ефективно обробляти великі обсяги даних, гарантуючи точність виконання складних статистичних процедур і надаючи змогу швидко отримувати зрозумілі візуалізації та детальні результати.

Завершальний етап аналізу даних включав інтерпретацію результатів з метою виявлення значущих взаємозв'язків та їх теоретичного

обґрунтування на основі існуючих наукових робіт та досліджень у галузі психології і педагогіки, що дало можливість сформулювати висновки та рекомендації, засновані на емпіричних даних.

Оформлення результатів дослідження є завершальним етапом, що вимагає ретельного підходу до документування отриманих даних та їхньої подальшої презентації в наукових звітах та публікаціях. Цей процес передбачає систематичне узагальнення зібраної інформації та її наукове обґрунтування, що дозволяє не тільки підкреслити значущість дослідження, але й забезпечити його відповідність академічним стандартам.

Першим кроком у процесі оформлення результатів є створення детальних звітів, які включають опис методології дослідження, аналіз даних, інтерпретацію результатів та висновки. Кожен розділ звіту готується з особливою увагою до точності та об'єктивності викладення, щоб забезпечити чіткість та зрозумілість для потенційних читачів, включаючи фахівців у відповідній області.

Далі, результати дослідження адаптуються для публікації у наукових журналах. Це включає відповідність структури статті встановленим вимогам наукових видань, включно з рефератом, вступом, методологією, результатами дослідження, обговоренням, висновками та списком літератури. Особлива увага приділяється стилістичній та граматичній коректності тексту, оскільки це забезпечує професійність та академічну якість матеріалу.

З метою ширшого розповсюдження результатів дослідження розробляються також презентації для участі у наукових конференціях та семінарах. Це дозволяє представити дослідження широкій аудиторії, отримати фаховий зворотній зв'язок та внести свій вклад у наукову дискусію по темі.

Завершальний етап оформлення результатів включає архівування всіх матеріалів дослідження, включаючи первинні дані, аналітичні записи та усі варіанти наукових робіт. Це забезпечує можливість майбутнього доступу до дослідницьких матеріалів для перевірки або подальших досліджень у даній галузі.

Процес дослідження вимагає детального опису кожного з його етапів, що дозволяє не лише систематизувати зібрану інформацію, але й гарантувати її якість та об'єктивність.

Характеристика вибірки

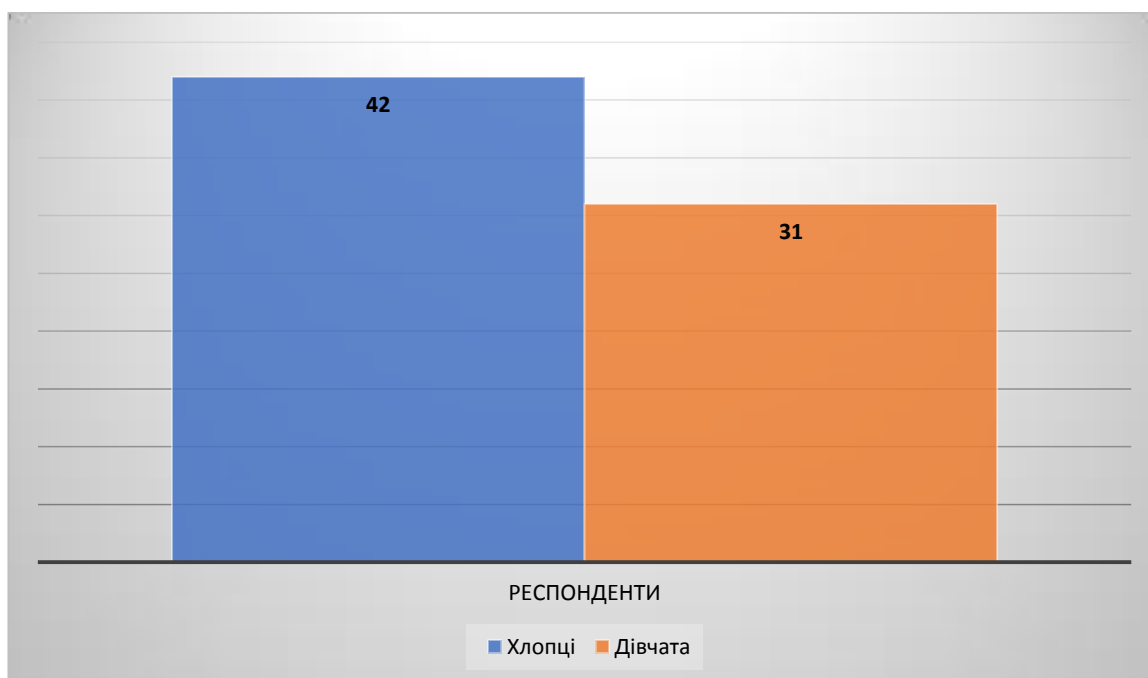

Рис. 2.1. Статевий розподіл вибірки

У рамках проведеного дослідження було ретельно вивчено статевий розподіл вибірки, яка складалася з 73 учасників. З цієї кількості 42 учасники були хлопцями, що становить 57,5% від загальної кількості, тоді як 31 учасник були дівчатами, що відповідає 42,5%. Така пропорція вказує на домінування чоловічої статі у вибірці, що може впливати на результати дослідження, зокрема, на аналіз взаємодії між сиблінгами та розвитку їхнього емоційного інтелекту.

Статевий склад вибірки є важливим аспектом для аналізу, оскільки попередні дослідження показали, що можуть існувати відмінності у розвитку емоційного інтелекту та взаємодії між сиблінгами залежно від статі. Хлопці та дівчата можуть різнитися за своїми емоційними реакціями, способами взаємодії та сприйняттям сімейних відносин. Таким чином, наявність більшої кількості хлопців може вплинути на загальні висновки щодо стилів взаємодії та розвитку емоційних навичок у вибірці.

Таблиця 2.1

Вікова характеристика вибірки

Змінні	Середнє	Стандартне відхилення	Медіана	Розмах
Хлопці	13,5	1,09	13	12-15
Дівчата	13,8	1,08	14	12-15
Вся вибірка	13,6	1,08	14	12-15

У рамках дослідження було встановлено вікові характеристики вибірки, яка включала хлопців та дівчат у віковому діапазоні від 12 до 15 років. Середній вік хлопців склав 13,5 років із стандартним відхиленням 1,09, тоді як для дівчат середній вік був трохи вищим — 13,8 років із стандартним відхиленням 1,08. Медіанне значення віку для хлопців становило 13 років, а для дівчат — 14 років, що може вказувати на незначне старшення вибірки серед дівчат. Розмах віку у обох статевих групах залишався однаковим і складав від 12 до 15 років.

Така вікова характеристика демонструє достатню однорідність вибірки з точки зору віку, що є важливим для забезпечення релевантності результатів дослідження щодо взаємодії між сиблінгами та розвитку емоційного інтелекту. Водночас, спостережувана різниця в медіанних значеннях віку між хлопцями та дівчатами заслуговує на увагу, оскільки

навіть незначні вікові відмінності можуть впливати на емоційний розвиток та особливості взаємодій між сиблінгами.

Застосування стандартного відхилення та медіани допомагає глибше зрозуміти розподіл віку у вибірці, забезпечуючи можливість оцінки варіативності та центральної тенденції. Результати такого аналізу є критично важливими для інтерпретації даних, оскільки дозволяють врахувати вікові особливості учасників при вивченні емоційної взаємодії та адаптації в сімейному середовищі.

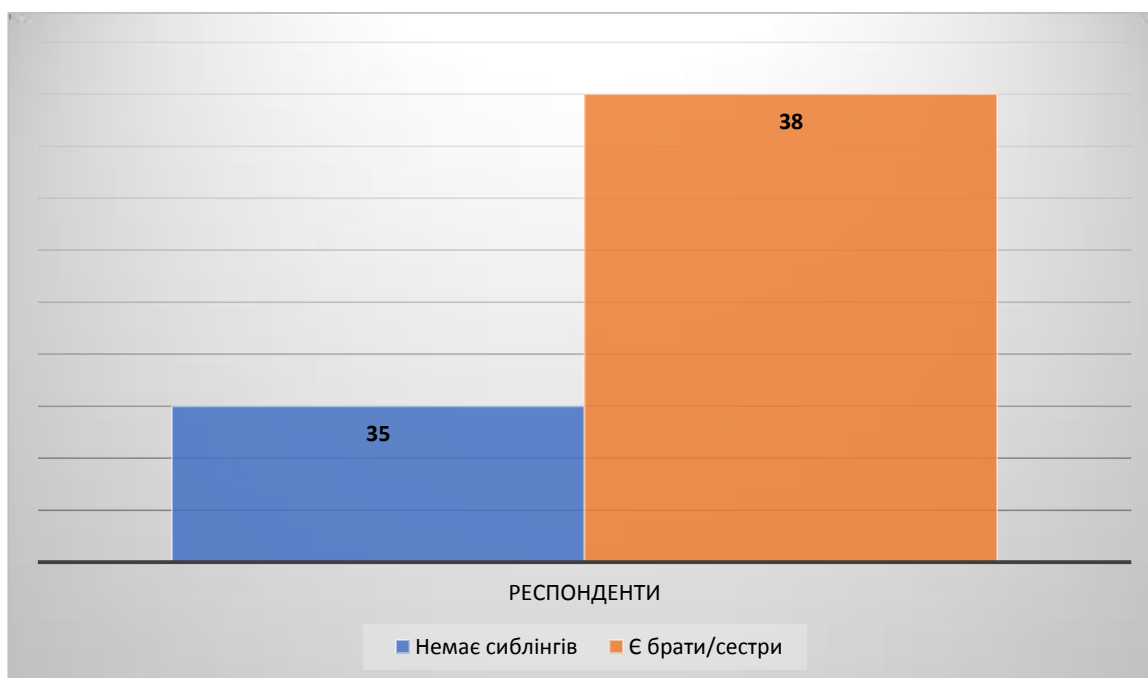

Рис. 2.2. Наявність сиблінгів серед респондентів

У рамках дослідження було встановлено, що з загальної кількості 73 респондентів, 38 осіб, або 52,1%, мають братів чи сестер, тоді як 35 респондентів, або 47,9%, не мають сиблінгів. Ця інформація є критично важливою для аналізу особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ях та впливу цих взаємодій на розвиток емоційного інтелекту.

Розподіл респондентів за наявністю сиблінгів практично рівний, що дозволяє провести порівняння між дітьми з братами чи сестрами та дітьми, які є єдиними дітьми у сім'ї. Таке порівняння може виявити, чи існують

значущі відмінності у розвитку емоційного інтелекту залежно від наявності чи відсутності сиблінгів. Особливо це важливо, оскільки попередні дослідження часто показують, що наявність братів чи сестер може сприяти розвитку соціальних навичок та емпатії завдяки постійним взаємодіям і потребі врегулювання конфліктів.

З іншого боку, єдині діти можуть мати інші можливості для розвитку особистісних якостей, оскільки вони часто більше часу проводять з дорослими або в одиночному середовищі. Важливо також врахувати, що результати аналізу можуть відігравати роль у формулюванні стратегій психологічної підтримки та розвиткових програм для дітей різних типів сімейних конфігурацій.

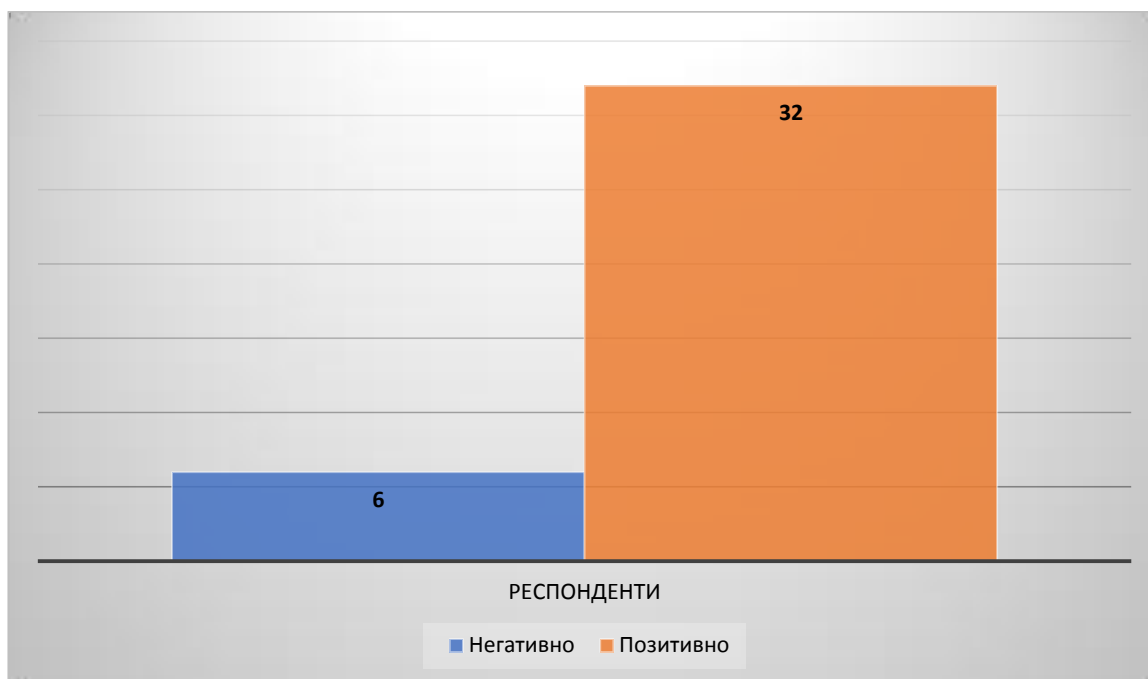

Рис. 2.3. Як оцінюють взаємодію з сиблінгами?

У рамках дослідження було встановлено, як учасники оцінюють свою взаємодію з сиблінгами, що є важливим аспектом для аналізу сімейних відносин та їх впливу на розвиток емоційного інтелекту. З 38 респондентів, які мають братів або сестер, значна більшість, а саме 32 особи або 84,2%, оцінили свої взаємодії з сиблінгами як позитивні. Це вказує на те, що більшість сиблінгів сприймають одне одного

підтримуючими та корисними у своєму розвитку. З іншого боку, 6 респондентів або 15,8% вказали на негативне сприйняття взаємодій з братами чи сестрами, що може відображати конфлікти або відсутність ефективного спілкування між дітьми в сім'ї.

Такий розподіл відгуків є інформативним з погляду соціальної психології та розвитку, оскільки підкреслює значення позитивних сімейних взаємин для емоційного благополуччя дітей. Позитивні взаємодії в сім'ї, як зазначено, сприяють кращому емоційному інтелекту та соціальним навичкам, що відіграють ключову роль у подальшій адаптації дітей у соціумі.

З іншого боку, наявність групи респондентів, які відзначають негативний аспект взаємодій, вимагає подальшого аналізу можливих причин таких взаємин. Виявлення факторів, що сприяють негативним оцінкам, може допомогти в розробці ефективних підходів для покращення сімейного середовища та виховання.

Таблиця 2.2

Оцінка респондентами частоти спілкування з сиблінгами від 1 до 10

Змінні	Середнє	Стандартне відхилення	Медіана	Розмах
Хлопці	7,6	2,82	8,5	1-10
Дівчата	7,2	2,43	6,5	2-10
Вся вибірка	7,4	2,62	8	1-10

Було досліджено частоту спілкування між сиблінгами серед респондентів, яка оцінювалась на шкалі від 1 до 10, де 1 означає дуже рідкісне спілкування, а 10 — дуже часте. Загальна оцінка всієї вибірки становить 7,4 із стандартним відхиленням 2,62, що свідчить про відносно високий рівень частоти спілкування між сиблінгами з помірною варіабельністю у відповідях. Медіана для всієї вибірки становить 8, що підкреслює тенденцію до частішого спілкування.

Серед хлопців середнє значення оцінки частоти спілкування було 7,6 зі стандартним відхиленням 2,82, і медіаною 8,5, що вказує на досить високий рівень частоти спілкування серед чоловічих учасників. Розмах відповідей хлопців варіюється від 1 до 10, що демонструє широкий діапазон частоти спілкування серед них.

Дівчата оцінили частоту спілкування з сиблінгами трохи нижче, з середнім значенням 7,2 і стандартним відхиленням 2,43. Медіанне значення частоти спілкування для дівчат становить 6,5, що є нижчим порівняно з хлопцями та всією вибіркою. Розмах у відповідях дівчат також варіюється від 2 до 10, показуючи трохи вужчий, але все ще широкий діапазон частоти взаємодій.

Результати цього аналізу можуть вказувати на ступінь інтеграції сиблінгів у сімейне життя і, як наслідок, на потенційний вплив цих взаємодій на їхній емоційний розвиток. Розуміння цих динамік є важливим для подальшого вивчення впливу сімейних відносин на психологічне благополуччя дітей і може сприяти розробці цілеспрямованих виховних та психологічних інтервенцій.

2.2. Вибір та обґрунтування методик дослідження

Вибір методик ґрунтується на потребі комплексного аналізу як емоційного інтелекту, так і специфіки взаємодії між сиблінгами. Для ефективного вивчення зазначених змінних було обрано набір психодіагностичних інструментів, який включає як загальні, так і специфічні аспекти емоційної взаємодії та розвитку. Ці інструменти дозволяють зібрати дані, необхідні для створення оперативної моделі дослідження, що відображає зв'язок між сиблінговими взаємодіями і емоційним інтелектом молодших членів сім'ї.

Таблиця 2.3

Операційна модель дослідження

№	Назва інструменту	Сфера	Шкали
1	Вступна анкета	Соціо-демографічні дані	Вік Стать Наявність сиблінгів Самооцінка взаємодії зі сиблінгами
2	Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)	Рівень емоційного інтелекту	Ідентифікація емоцій Використання емоцій Розуміння та аналіз емоцій Свідоме керування Показник рівня емоційного інтелекту
3	Тест емоційного самоусвідомлення	Емоційне самоусвідомлення	Розуміння власних емоцій Розуміння емоцій інших Регуляція власних емоцій Регуляція емоцій інших людей Рівень емоційного самоусвідомлення
4	Методика дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту	Рівень розвитку емоційного інтелекту	Розуміння особистістю власних емоцій Самоконтроль і саморегуляція емоцій Розуміння особистістю емоцій інших Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні

			Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту
5	Методика діагностики сиблінгового спілкування	Спілкування сиблінгів	Довірливість спілкування Порозуміння між сиблінгами Загальні символи сім'ї Легкість спілкування між сиблінгами Психотерапевтичність спілкування

Вступна анкета

Вступна анкета є одним із ключових інструментів цього дослідження, оскільки вона забезпечує первинні дані про учасників, які мають вирішальне значення для подальшого аналізу взаємодії між сиблінгами та розвитку їхнього емоційного інтелекту. Метою використання вступної анкети є збір базової інформації про соціодемографічні характеристики, такі як вік, стать, наявність братів та сестер, а також самооцінку взаємодії з сиблінгами. Ці параметри важливі, адже вони дозволяють встановити фундаментальні зв'язки між сімейним контекстом і емоційним розвитком.

Вступна анкета також включає шкали для оцінки того, як респонденти сприймають своє спілкування з братами та сестрами та частоту цих взаємодій, що вимірюється за допомогою самооцінювальної шкали від 1 до 10. Це дозволяє оцінити якість та частоту взаємодії, які можуть мати значний вплив на емоційний інтелект молодших сиблінгів.

Вибір вступної анкети як одного з методів збору даних обґрунтований потребою детально розуміти сімейний фон учасників, що є критично важливим для визначення контекстуальних чинників, які можуть впливати на розвиток емоційного інтелекту. Цей інструмент дозволяє

ефективно сегментувати учасників за ключовими характеристиками, які можуть впливати на взаємодії в сім'ї та, відповідно, на результати дослідження. Таким чином, вступна анкета є не лише методом збору первинних даних, а й важливим елементом структурного підходу до аналізу взаємозв'язків у рамках сімейних динамік.

Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)

Тест рівня емоційного інтелекту MSCEIT V2.0 є одним із найбільш визнаних інструментів для вимірювання емоційного інтелекту, заснований на моделі, що розглядає емоційний інтелект як набір конкретних навичок, котрі можна оцінити та виміряти. Цей інструмент дозволяє оцінити чотири основні аспекти емоційного інтелекту: ідентифікацію емоцій, використання емоцій, розуміння та аналіз емоцій та свідоме керування емоціями.

Використання тесту MSCEIT V2.0 дозволяє точно визначити, наскільки добре особа може розпізнавати емоції у себе та інших, використовувати емоції для поліпшення мислення та творчих процесів, розуміти зміни емоцій та їхні взаємозв'язки, а також керувати емоціями для підтримки емоційного та інтелектуального зростання. Такий підхід є надзвичайно важливим для оцінювання потенційного впливу сиблінгових взаємодій на емоційний розвиток, адже емоційний інтелект відіграє ключову роль у формуванні соціальних навичок та міжособистісних відносин.

Вибір MSCEIT V2.0 для цього дослідження обґрунтовано потребою у засобі, що надає змогу розкрити глибокі аспекти емоційного інтелекту, які можуть бути впливовими в контексті сімейних динамік та сиблінгових взаємодій. Оскільки MSCEIT V2.0 оцінює емоційний інтелект у формі, яка є найбільш придатною для дослідження реальних життєвих сценаріїв, його використання є стратегічно виправданим для забезпечення точності та наукової обґрунтованості вимірів у цьому дослідженні.

Тест емоційного самоусвідомлення

Тест емоційного самоусвідомлення відіграє ключову роль у дослідженні, адже він зосереджений на оцінці важливих аспектів емоційного сприйняття та регуляції, що є фундаментальними для розуміння міжособистісних взаємодій в родині. Цей тест дозволяє глибше аналізувати, наскільки особистість здатна розпізнавати та розуміти власні емоції, що є критично важливим для саморегуляції та особистісного розвитку. Крім того, тест вимірює здатність особи розуміти емоції інших, що сприяє ефективному спілкуванню та підтриманню здорових міжособистісних відносин.

Регуляція власних емоцій та емоцій інших включає навички, які дозволяють не тільки керувати власним емоційним станом, але й впливати на емоційний клімат у взаєминах з іншими. Це особливо значуще в контексті взаємодій між сиблінгами, де ефективне вирішення конфліктів та підтримка позитивних емоційних зв'язків може значно вплинути на загальне емоційне благополуччя та розвиток дітей.

Застосування цього тесту у дослідженні є обґрунтованим з огляду на його здатність детально оцінювати фундаментальні емоційні процеси, які відіграють важливу роль у формуванні особистості та взаємодіях в сімейному середовищі. Це дозволяє не тільки краще розуміти емоційну динаміку в родині, але й розробляти більш ефективні методики психологічної підтримки та виховання, що враховують особливості емоційного сприйняття та регуляції у дітей.

Методика дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту

Тест емоційного самоусвідомлення є важливим інструментом у дослідженні, орієнтованому на вивчення внутрішніх емоційних процесів та їхнього впливу на міжособистісні взаємодії. Цей тест дозволяє оцінити здатність особистості розуміти та регулювати власні емоції, а також сприймати та впливати на емоції інших людей. Застосування цього

інструменту в дослідженні спрямоване на розкриття особливостей емоційної свідомості та її ролі у формуванні міцних і здорових взаємовідносин між сиблінгами.

Тест включає шкали, які детально оцінюють розуміння власних емоцій, що є критично важливим для саморегуляції та самоконтролю; розуміння емоцій інших, необхідне для ефективної взаємодії та співпереживання; регуляцію власних емоцій, яка впливає на поведінку та взаємини; а також регуляцію емоцій інших, важливу для підтримання гармонії в сімейних взаємодіях. Загальний рівень емоційного самоусвідомлення, що визначається за результатами цих шкал, надає цінну інформацію про емоційну компетентність особистості.

Раціональність включення тесту емоційного самоусвідомлення в це дослідження полягає у його здатності детально оцінювати як окремі емоційні компоненти, так і їхній взаємозв'язок, що є ключовим для розуміння емоційних основ сиблінгових взаємодій. Вивчення цих аспектів відіграє важливу роль у формуванні більш глибокого розуміння механізмів, через які сімейні взаємодії впливають на емоційний розвиток дітей, зокрема на формування емоційної інтелігентності молодших сиблінгів.

Методика діагностики сиблінгового спілкування

Методика діагностики сиблінгового спілкування займає важливе місце у дослідженні взаємодій між братами та сестрами, оскільки спілкування є основним каналом, через який формуються і розвиваються міжособистісні відносини в сім'ї. Ця методика оцінює кілька ключових аспектів спілкування, які включають довірливість, порозуміння між сиблінгами, легкість спілкування та загальні символи, які використовуються у сім'ї. Важливо визначити, наскільки відкритим та підтримуючим є спілкування між сиблінгами, а також оцінити, як це спілкування впливає на емоційний розвиток учасників.

Довірливість у спілкуванні дає змогу оцінити, наскільки учасники здатні бути відвертими та щирими у взаєминах з братами чи сестрами, що є основою для стабільних і здорових сімейних взаємин. Порозуміння між сиблінгами визначає, наскільки добре вони розуміють емоційні стани одне одного, що є критично важливим для ефективної взаємодопомоги та підтримки у вирішенні конфліктів. Легкість спілкування вказує на здатність до плавного та незатяжного обміну інформацією і емоціями, що сприяє згуртованості та зміцненню сімейних зв'язків.

Включення цієї методики у дослідження є важливим для аналізу того, як взаємодія між сиблінгами може впливати на емоційний інтелект молодших дітей, а також на їхнє загальне психологічне благополуччя. Вивчення цих взаємодій дає змогу краще зрозуміти механізми емоційного розвитку в сімейному контексті, що може слугувати основою для розробки ефективних виховних та психотерапевтичних програм.

Обраний набір методик забезпечує систематичний підхід до вивчення комплексної теми, дозволяючи об'єктивно оцінити як індивідуальні, так і інтеракційні характеристики емоційного розвитку. Використання цих методик допомагає виявити глибокі взаємозв'язки та тенденції, які можуть бути прихованими в менш структурованих дослідженнях. В результаті, створена оперативна модель дослідження слугує важливим інструментом для розуміння впливу сиблінгових взаємодій на емоційний інтелект, відкриваючи нові перспективи для теоретичного аналізу та практичного застосування в психології та педагогіці.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу статевого і вікового розподілу вибірки можна стверджувати, що у дослідженні було враховано важливі демографічні фактори, що забезпечує адекватність висновків щодо різниці в емоційному

інтелекті між хлопцями та дівчатами. Репрезентативність вибірки за віком та статтю дозволяє з упевненістю робити узагальнення про взаємодію сиблінгів в сучасних українських сім'ях, враховуючи соціально-культурні особливості.

Дані щодо наявності сиблінгів та оцінки взаємодії з ними вказують на значний вплив якості цих взаємодій на розвиток емоційного інтелекту. Більшість респондентів оцінили свої взаємини з братами та сестрами як позитивні, що корелює з високим рівнем емоційного інтелекту, особливо у вмінні розуміння та регуляції емоцій. Це підтверджує гіпотезу про те, що позитивні взаємини між сиблінгами можуть сприяти емоційному розвитку.

Використання різноманітних психодіагностичних інструментів, включно з MSCEIT V2.0, забезпечило глибоке та багатогранне розуміння емоційного інтелекту у контексті сімейних взаємодій. Ефективне застосування цих методик дозволило точно оцінити як ідентифікацію, так і регуляцію емоцій серед молодших сиблінгів, виділяючи важливість сиблінгового впливу на розвиток особистісних якостей, зокрема емпатії та соціальної адаптації.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ

ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СИБЛІНГАМИ В СІМ'Ї ТА ЗВ'ЯЗОК З

РОЗВИТКОМ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ

СИБЛІНГІВ

3.1. Загальний огляд результатів дослідження

Таблиця 3.1

**Результати методики «Тест рівень емоційного інтелекту
(MSCEIT V2.0)»**

Змінні	Середнє	Стандартне відхилення	Медіана	Розмах
Ідентифікація емоцій	4,9	2,66	5	1-10
Використання емоцій	5,7	2,47	6	1-10
Розуміння та аналіз емоцій	5,4	2,88	5	1-10
Свідоме керування	5,2	2,68	5	1-10
Показник рівня емоційного інтелекту	21,4	7,12	21	9-37

У рамках емпіричного дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів було використано методику «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)». Результати дослідження вказують на різні аспекти емоційного інтелекту. Зокрема, середній показник з ідентифікації емоцій становив 4,9 зі стандартним відхиленням 2,66, медіана склала 5, що вказує на здатність учасників дослідження досить точно розпізнавати емоції. Використання емоцій, яке оцінювало спроможність дітей використовувати емоції для поліпшення мислення та розуміння, мало середнє значення 5,7

зі стандартним відхиленням 2,47 та медіаною 6. Ці дані свідчать про більш високу здатність учасників інтегрувати емоції у свої когнітивні процеси.

Показники з розуміння та аналізу емоцій були на рівні 5,4 зі стандартним відхиленням 2,88, медіаною 5, що демонструє середній рівень здатності учасників аналізувати та визначати наслідки різних емоцій. Що стосується свідомого керування емоціями, то тут середнє значення склало 5,2 із стандартним відхиленням 2,68 та медіаною 5, вказуючи на помірну ефективність управління емоційними реакціями серед учасників.

Загальний показник рівня емоційного інтелекту, який враховував усі чотири аспекти, було обраховано як 21,4 зі стандартним відхиленням 7,12 та медіаною 21. Розмах значень виявився досить великим: від 9 до 37, що підкреслює значну різноманітність у рівнях емоційного інтелекту серед досліджуваних сиблінгів.

Таблиця 3.2

Результати методики «Тест емоційного самоусвідомлення»

Змінні	Середнє	Стандартне відхилення	Медіана	Розмах
Розуміння власних емоцій	5,5	2,67	6	1-10
Розуміння емоцій інших	5,4	3,03	5	1-10
Регуляція власних емоцій	5,2	2,57	5	1-10
Регуляція емоцій інших людей	5,5	2,78	5	1-10
Рівень емоційного самоусвідомлення	21,7	6,24	21	10-34

У рамках дослідження взаємодії між сиблінгами в сім'ї та їх впливу на розвиток емоційного інтелекту молодших сиблінгів було застосовано

методику «Тест емоційного самоусвідомлення». Згідно з отриманими даними, середнє значення для розуміння власних емоцій становило 5,5 із стандартним відхиленням 2,67, що свідчить про здатність учасників до досить високого рівня самоусвідомлення щодо власних емоцій. Медіана в цій категорії дорівнює 6, що може вказувати на те, що половина учасників оцінила своє розуміння власних емоцій як вище середнього.

Щодо розуміння емоцій інших, середній показник склав 5,4 зі стандартним відхиленням 3,03, медіана — 5. Велике стандартне відхилення тут може вказувати на значні варіації у відповідях, що можливо обумовлено різними рівнями емпатії серед учасників дослідження.

Регуляція власних емоцій мала середнє значення 5,2 зі стандартним відхиленням 2,57, медіана склала 5. Ці дані свідчать про те, що учасники мають помірну здатність контролювати свої емоційні стани. Середнє значення по регуляції емоцій інших людей склало 5,5 зі стандартним відхиленням 2,78 і медіаною 5, що також вказує на середній рівень навичок управління емоціями інших.

Загальний рівень емоційного самоусвідомлення серед учасників дослідження було оцінено у 21,7 зі стандартним відхиленням 6,24 та медіаною 21, при розмаху від 10 до 34. Це свідчить про різноманітність рівнів самоусвідомлення серед учасників дослідження та може бути використано для подальшого аналізу зв'язків між взаємодіями сиблінгів та розвитком емоційного інтелекту в контексті сімейних відносин.

Таблиця 3.3

Результати методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»

Змінні	Середнє	Стандартне	Медіана	Розмах
---------------	----------------	-------------------	----------------	---------------

		відхилення		
Розуміння особистістю власних емоцій	35,1	12,84	35	2-59
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	31	12,06	31	7-54
Розуміння особистістю емоцій інших	32,7	15,78	33	2-63
Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	29,4	13,5	27	1-51
Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	128,1	43,45	135	16-197

У дослідженні було використано методику для оцінки рівня розвитку емоційного інтелекту серед учасників, що дозволило зібрати детальні дані про чотири аспекти емоційної компетенції. Результати показали, що середнє значення з розуміння особистістю власних емоцій складає 35,1 зі значним стандартним відхиленням 12,84, що вказує на велику варіативність в цій здатності серед учасників. Медіана в цьому вимірі становить 35, що відображає центральну тенденцію відповідей. Розмах значень, який коливається від 2 до 59, підкреслює значні різниці в здатності розуміти власні емоції.

Що стосується самоконтролю та саморегуляції емоцій, середнє значення виявилось на рівні 31 зі стандартним відхиленням 12,06. Цей показник, разом з медіаною 31 і розмахом від 7 до 54, також підтверджує різноманітність здатностей учасників до саморегуляції своїх емоційних станів.

У контексті розуміння емоцій інших, показник середнього значення дорівнює 32,7, зі стандартним відхиленням 15,78, що є найвищим серед

усіх досліджених аспектів. Медіана в цьому випадку становить 33, а розмах значень між 2 та 63 свідчить про велику неоднорідність в рівнях емпатії серед учасників.

Найнижчі середні значення були зафіксовані для здатності використовувати емоції у діяльності та спілкуванні, що становить 29,4 зі стандартним відхиленням 13,5. Медіана в цьому вимірі становить 27, що підкреслює тенденцію до нижчих показників використання емоцій в практичних ситуаціях у порівнянні з іншими вимірами. Розмах від 1 до 51 підтверджує, що це може бути особливо викликальним аспектом емоційної компетенції для досліджуваних

Загалом, загальний рівень розвитку емоційного інтелекту серед учасників було визначено як 128,1 з великим стандартним відхиленням 43,45 і медіаною 135, показуючи значний спектр загальних здатностей управління емоціями. Розмах від 16 до 197 ще раз підкреслює значну різноманітність в рівнях емоційного інтелекту серед учасників, що вказує на потенціал для детальнішого аналізу факторів, які можуть це впливати. Ці дані можуть бути корисними для подальшого розуміння впливу сімейних взаємин на емоційний розвиток дітей.

Таблиця 3.4

Результати методики «Діагностика сиблінгового спілкування»

Змінні	Середнє	Стандартне відхилення	Медіана	Розмах
Довірливість спілкування	14,3	5,64	14	1-24
Порозуміння між сиблінгами	14,1	6,23	14	1-24
Загальні символи сім'ї	13,1	5,99	14	0-24
Легкість спілкування між сиблінгами	11,5	5,31	12	0-24

Психотерапевтичність спілкування	12,8	5,58	11	1-24
----------------------------------	------	------	----	------

Було проведено аналіз результатів застосування методики «Діагностика сиблінгового спілкування» з метою вивчення взаємодій між сиблінгами в сім'ї та їхнього впливу на розвиток емоційного інтелекту молодших сиблінгів. Результати показали, що довірливість спілкування має середнє значення 14,3 зі стандартним відхиленням 5,64, медіана становить 14, що свідчить про довірчі відносини між братами та сестрами у досліджуваних сім'ях. Розмах значень від 1 до 24 підкреслює велику варіативність у рівнях довірливості серед респондентів.

Порозуміння між сиблінгами має подібні показники з середнім значенням 14,1 та стандартним відхиленням 6,23, медіаною 14. Цей параметр демонструє, наскільки діти здатні досягти взаєморозуміння у взаємодіях, що є важливим для формування здорових сімейних відносин.

Показник загальних символів сім'ї, який вимірює спільні цінності та інтереси, показав середнє значення 13,1 зі стандартним відхиленням 5,99, та медіаною 14. Наявність спільних символів є індикатором культурної та емоційної інтеграції у сім'ї, що сприяє згуртованості та взаєморозумінню.

Легкість спілкування між сиблінгами, що оцінює невимушеність та відкритість у взаємодіях, виявилася нижчою, з середнім значенням 11,5 та стандартним відхиленням 5,31. Медіана цього параметра становить 12, що може свідчити про певні труднощі або обмеження в спілкуванні між деякими сиблінгами.

Психотерапевтичність спілкування, яка відображає здатність взаємодій у сім'ї слугувати джерелом емоційної підтримки та розуміння, має середнє значення 12,8 зі стандартним відхиленням 5,58 і медіаною 11. Цей аспект показує, що хоча в деяких сім'ях спілкування має

терапевтичний характер, існує варіативність у тому, наскільки ефективно це досягається.

3.2. Особливості рівня розвитку емоційного інтелекту залежно від взаємодії між сиблінгами

Таблиця 3.5

Результати порівняння за наявністю сиблінгів показників методики «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)»

Змінні	Мана-Уїтні	Значущість р	Середнє групи «Немає сиблінгів»	Середнє групи «Є сиблінги»
Ідентифікація емоцій	541	0,170	5,3	4,6
Використання емоцій	591	0,413	6	5,4
Розуміння та аналіз емоцій	522	0,113	5,8	4,9
Свідоме керування	658	0,942	5,3	5,2
Показник рівня емоційного інтелекту	554	0,220	22,5	20,2

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Було досліджено вплив наявності сиблінгів на розвиток емоційного інтелекту за допомогою методики «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)». Результати показали, що в групах дітей з сиблінгами та без них існують відмінності в середніх показниках емоційного інтелекту, проте статистично значущі різниці не були зафіксовані в жодному з вимірювань на заданому рівні значущості $p < 0,05$.

Конкретно, у вимірі ідентифікації емоцій, діти без сиблінгів мали середнє значення 5,3, тоді як діти, що мають братів чи сестер, показали

середнє 4,6. Цей показник хоч і демонструє вищу здатність дітей без сиблінгів до ідентифікації емоцій, але значущість p склала 0,170, що не дозволяє вважати ці відмінності статистично значущими.

При аналізі використання емоцій, діти без сиблінгів знову показали вище середнє значення (6 проти 5,4 у дітей з сиблінгами). Втім, значення p у цьому випадку становить 0,413, що також не свідчить про статистичну значущість виявлених відмінностей.

У категорії розуміння та аналізу емоцій середнє значення в групі дітей без сиблінгів було вищим (5,8 проти 4,9), однак значущість p цього результату також була низькою (0,113).

Що стосується свідомого керування емоціями, середні значення обох груп були дуже схожими (5,3 у дітей без сиблінгів і 5,2 у дітей з сиблінгами) з p -значенням 0,942, що є найменш відмінним результатом серед усіх тестованих категорій.

Загальний показник рівня емоційного інтелекту також був вищим у дітей без сиблінгів (22,5 проти 20,2), але значення p 0,220 не підтверджує статистичної значущості цієї різниці.

Отже, хоча результати вказують на деякі переваги в емоційному інтелекті у дітей без сиблінгів, відсутність статистично значущих відмінностей не дозволяє робити однозначні висновки про вплив наявності сиблінгів на розвиток емоційного інтелекту. Це може свідчити про необхідність додаткових досліджень з більшою вибіркою або про вплив інших факторів, таких як сімейне виховання, соціальне оточення або особливості індивідуального розвитку.

Таблиця 3.6

**Результати порівняння за наявністю сиблінгів показників
методики «Тест емоційного самоусвідомлення»**

Змінні	Мана- Уїтні	Значущість р	Середнє групи «Немає сиблінгів»	Середнє групи «Є сиблінги»
Розуміння власних емоцій	575	0,320	5,8	5,2
Розуміння емоцій інших	543	0,177	4,9	5,9
Регуляція власних емоцій	597	0,453	5,4	4,9
Регуляція емоцій інших людей	658	0,938	5,5	5,5
Рівень емоційного самоусвідомлення	646	0,833	21,8	21,6

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Було досліджено вплив наявності сиблінгів на емоційне самоусвідомлення дітей за допомогою методики «Тест емоційного самоусвідомлення». Результати дослідження показали, що варіації в розумінні власних емоцій, розумінні емоцій інших, регуляції власних емоцій, регуляції емоцій інших людей та загальному рівні емоційного самоусвідомлення існують між групами дітей з сиблінгами та без них, але жоден із цих параметрів не показав статистично значущих відмінностей на рівні $p < 0,05$.

Зокрема, у категорії розуміння власних емоцій середні значення дітей без сиблінгів було трохи вищим (5,8) порівняно з дітьми, які мають сиблінгів (5,2), проте значення p становило 0,320, що свідчить про відсутність статистичної значущості. Це може вказувати на те, що самотні діти можуть мати трохи краще розуміння своїх емоцій через меншу кількість зовнішніх соціальних взаємодій.

У контексті розуміння емоцій інших, діти з сиблінгами показали вищі середні показники (5,9 проти 4,9), однак значення p було 0,177, що

також не свідчить про значущі різниці. Це може свідчити про те, що діти, що виховуються з братами або сестрами, можуть мати більше можливостей для розвитку емпатії через більш часті взаємодії.

Параметри регуляції власних емоцій та регуляції емоцій інших людей також показали схожі середні значення між групами, з показниками p 0,453 і 0,938 відповідно, що є далеко від порогу статистичної значущості. Це вказує на те, що здатність регулювати емоції не обов'язково залежить від наявності сиблінгів.

Загальний рівень емоційного самоусвідомлення був майже однаковий в обох групах (21,8 у дітей без сиблінгів і 21,6 у дітей з сиблінгами) з p -значенням 0,833, що свідчить про відсутність відмінностей в загальній здатності до емоційного самоусвідомлення.

Враховуючи отримані дані, можна зробити висновок, що хоча існують деякі відмінності у рівнях емоційного самоусвідомлення між дітьми з сиблінгами та без них, ці відмінності не мають статистичної значущості, що може вказувати на потребу подальших досліджень для кращого розуміння впливу сімейної структури на емоційний розвиток дітей.

Таблиця 3.7

Результати порівняння за наявністю сиблінгів показників методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»

Змінні	Мана-Уїтні	Значущість p	Середнє групи «Немає сиблінгів»	Середнє групи «Є сиблінги»
Розуміння особистістю власних емоцій	476	0,037*	31,7	38,7

Самоконтроль і саморегуляція емоцій	440	0,013*	27,5	34,7
Розуміння особистістю емоцій інших	413	0,005*	27,8	38,1
Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	487	0,049*	26,4	32,5
Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	408	0,005*	113,4	144,2

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Було досліджено вплив наявності сиблінгів на розвиток емоційного інтелекту з використанням методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту». Аналіз результатів показав статистично значущі відмінності між дітьми з сиблінгами та дітьми без сиблінгів у всіх досліджених параметрах на рівні значущості $p < 0,05$.

Зокрема, у сфері розуміння особистістю власних емоцій середня оцінка дітей з сиблінгами була вищою (38,7) порівняно з дітьми без сиблінгів (31,7), з p -значенням 0,037. Це може вказувати на те, що досвід взаємодії з братами та сестрами сприяє кращому розумінню власних емоцій.

В області самоконтролю і саморегуляції емоцій діти, які виховуються разом з сиблінгами, також показали вищі результати (34,7 проти 27,5 у дітей без сиблінгів), з p -значенням 0,013. Це підтверджує, що щоденні взаємодії з сиблінгами можуть допомагати розвитку здатності ефективно керувати власними емоціями.

Також було встановлено, що діти з сиблінгами мають краще розуміння емоцій інших (38,1 проти 27,8 у дітей без сиблінгів), з p -

значенням 0,005. Це свідчить про важливість соціальних взаємодій у сімейному середовищі для розвитку емпатії та інших соціальних навичок.

Щодо здатності використовувати емоції у діяльності та спілкуванні, діти з сиблінгами знову показали вищі результати (32,5 проти 26,4 у дітей без сиблінгів), з показником значущості 0,049. Це може свідчити про те, що наявність сиблінгів допомагає дітям ефективніше застосовувати емоції у різних ситуаціях.

Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту також був вищим у дітей з сиблінгами (144,2 проти 113,4 у дітей без сиблінгів), із значенням $p = 0,005$, що додатково підтверджує загальну тенденцію до вищих рівнів емоційного інтелекту у дітей, які виростають з братами або сестрами.

Ці дані свідчать про значний вплив сиблінгових взаємодій на розвиток емоційного інтелекту, підтверджуючи важливість родинних зв'язків та взаємин для емоційного розвитку дітей.

Таблиця 3.8

Результати порівняння за наявністю сиблінгів показників методики «Діагностика сиблінгового спілкування»

Змінні	Мана-Уїтні	Значущість р	Середнє групи «Немає сиблінгів»	Середнє групи «Є сиблінги»
Довірливість спілкування	208	0,001*	11	17,7
Порозуміння між сиблінгами	285	0,001*	10,9	17,5
Загальні символи сім'ї	255	0,001*	9,9	16,6
Легкість спілкування	475	0,036*	9,8	13,2

між сиблінгами				
Психотерапевтичність спілкування	272	0,001*	9,5	16,3

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Було досліджено вплив наявності сиблінгів на аспекти сиблінгового спілкування з використанням методики «Діагностика сиблінгового спілкування». Аналіз результатів показав значущі відмінності між дітьми, які виховуються з сиблінгами, та тими, хто виростав без них, у різних аспектах спілкування.

Значення показників, отриманих у процесі дослідження, свідчать про вищу довірливість спілкування у дітей з сиблінгами (середнє значення 17,7) порівняно з дітьми без сиблінгів (середнє значення 11), зі значенням $p < 0,001$. Це вказує на те, що наявність братів та сестер може сприяти розвитку довірливих відносин у спілкуванні.

Аналогічно, порозуміння між сиблінгами було вищим у групі з сиблінгами (середнє значення 17,5) порівняно з тими, хто не мав братів або сестер (середнє значення 10,9), з показником значущості $p < 0,001$. Це підкреслює, що наявність сиблінгів може позитивно впливати на здатність розвивати розуміння та взаємодопомогу між дітьми.

У категорії загальних символів сім'ї, яка оцінює спільні цінності та інтереси, діти з сиблінгами також показали вищі середні оцінки (16,6 проти 9,9 у дітей без сиблінгів), із значенням $p < 0,001$. Це вказує на те, що наявність братів або сестер може сприяти формуванню загальних сімейних цінностей та інтересів.

Легкість спілкування між сиблінгами також була вищою в групі дітей з сиблінгами (середнє значення 13,2) порівняно з дітьми без сиблінгів (середнє 9,8), з показником значущості $p < 0,036$. Це свідчить про те, що брати та сестри мають змогу розвивати вільніше та відкритіше спілкування через щоденні взаємодії.

Нарешті, психотерапевтичність спілкування, яка відображає здатність спілкування слугувати джерелом емоційної підтримки, також виявилася вищою у дітей з сиблінгами (16,3 проти 9,5 у дітей без сиблінгів), зі значенням $p < 0,001$.

Ці дані підтверджують гіпотезу про те, що наявність сиблінгів впливає на якість сімейних взаємодій та розвиток емоційного інтелекту, сприяючи розвитку більш глибоких, емоційно багатих і підтримуючих відносин.

Таблиця 3.9

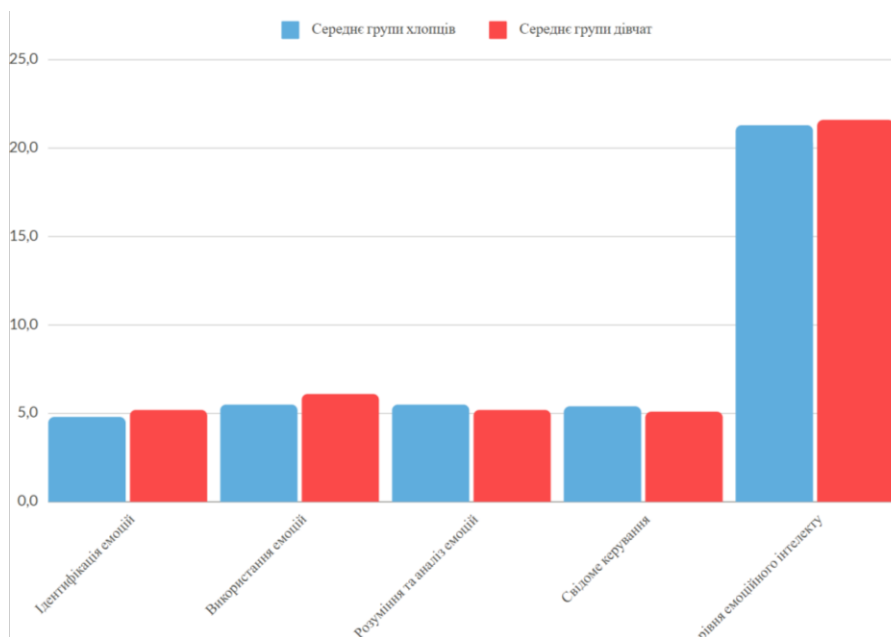
Результати порівняння за статтю показників методики «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)»

Змінні	Мана-Уїтні	Значущість р	Середнє групи хлопців	Середнє групи дівчат
Ідентифікація емоцій	589	0,490	4,8	5,2
Використання емоцій	577	0,405	5,5	6,1
Розуміння та аналіз емоцій	618	0,715	5,5	5,2
Свідоме керування	612	0,665	5,4	5,1
Показник рівня емоційного інтелекту	630	0,814	21,3	21,6

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Таблиця 3.10

Результати порівняння за статтю показників методики «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)»

Було досліджено різниці в розвитку емоційного інтелекту між хлопцями та дівчатами з використанням методики «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)». Результати показали, що хоча існують деякі відмінності в середніх показниках між групами, жодна з різниць не виявилася статистично значущою на рівні $p < 0,05$.

Середній показник ідентифікації емоцій серед хлопців був трохи нижчим (4,8) порівняно з дівчатами (5,2), але значущість p становила 0,490, що не підтверджує статистично значущу різницю. Це може вказувати на те, що розуміння емоцій інших є схожим у обох статей, хоча спостерігається тенденція до вищого показника у дівчат.

Щодо використання емоцій, дівчата також показали вищий середній показник (6,1) порівняно з хлопцями (5,5), однак значення p 0,405 також не свідчить про статистичну значущість цієї різниці. Це може вказувати на те, що дівчата можуть бути трохи більш ефективними у використанні емоцій для досягнення своїх цілей або у вирішенні проблем.

В контексті розуміння та аналізу емоцій, середні значення були дуже схожими між статями (5,5 у хлопців і 5,2 у дівчат), з p -значенням 0,715, що ще раз підтверджує відсутність значущих відмінностей.

Також показники свідомого керування емоціями були порівняльно близькими між хлопцями (5,4) та дівчатами (5,1), з показником значущості $p = 0,665$, що також не підтверджує значущі різниці у здатностях керувати власними емоціями.

Загальний рівень емоційного інтелекту виміряний за всіма категоріями показав дуже близькі середні значення між статями (21,3 у хлопців і 21,6 у дівчат) з p -значенням 0,814, що свідчить про відсутність статистично значущих відмінностей.

Ці дані дозволяють зробити висновок, що різниці у розвитку емоційного інтелекту між статями є мінімальними та не мають статистичної значущості, що підкреслює універсальність процесу розвитку емоційного інтелекту незалежно від статі.

Таблиця 3.10

Результати порівняння за статтю показників методики «Тест емоційного самоусвідомлення»

Змінні	Мана-Уїтні	Значущість р	Середнє групи хлопців	Середнє групи дівчат
Розуміння власних емоцій	618	0,715	5,5	5,6
Розуміння емоцій інших	582	0,438	5,6	5,1
Регуляція власних емоцій	587	0,472	5,4	5
Регуляція емоцій інших людей	627	0,788	5,4	5,6
Рівень емоційного	590	0,499	22	21,4

самоусвідомлення				
------------------	--	--	--	--

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

У рамках дослідження було вивчено вплив статі на розвиток емоційного самоусвідомлення за допомогою методики «Тест емоційного самоусвідомлення». Встановлено, що хоча існують деякі відмінності в середніх значеннях між хлопцями та дівчатами, жоден з аналізованих показників не продемонстрував статистично значущих відмінностей.

Дослідження показало, що середні значення розуміння власних емоцій у хлопців становили 5,5, тоді як у дівчат цей показник був трохи вищий — 5,6, але р-значення 0,715 вказує на відсутність статистично значущої різниці. Це може свідчити про загальну рівність здатностей до самоусвідомлення власних емоцій між статями.

Щодо розуміння емоцій інших, хлопці показали середнє значення 5,6, тоді як у дівчат середнє значення було 5,1. Незважаючи на це, р-значення 0,438 свідчить про відсутність статистичної значущості цих відмінностей, підтверджуючи, що обидві статі порівнянно розуміють емоції інших людей.

Аналізуючи регуляцію власних емоцій, було виявлено, що середнє значення хлопців становить 5,4 порівняно з 5 у дівчат. Однак значення р 0,472 також не свідчить про наявність статистично значущої різниці, що вказує на схожі здібності у керуванні власними емоціями між статями.

Для регуляції емоцій інших людей середні значення склали 5,4 для хлопців і 5,6 для дівчат, але р-значення 0,788 свідчить про відсутність значущих відмінностей, показуючи, що обидві статі рівно ефективно керують емоціями інших людей.

Загальний рівень емоційного самоусвідомлення, який включав усі попередні аспекти, продемонстрував середнє значення 22 у хлопців і 21,4 у дівчат, з р-значенням 0,499, що також не демонструє статистично значущих відмінностей.

Таким чином, дослідження вказує на відсутність значущих статевих відмінностей у розвитку емоційного самоусвідомлення, підкреслюючи схожість емоційних компетенцій у хлопців та дівчат.

Таблиця 3.11

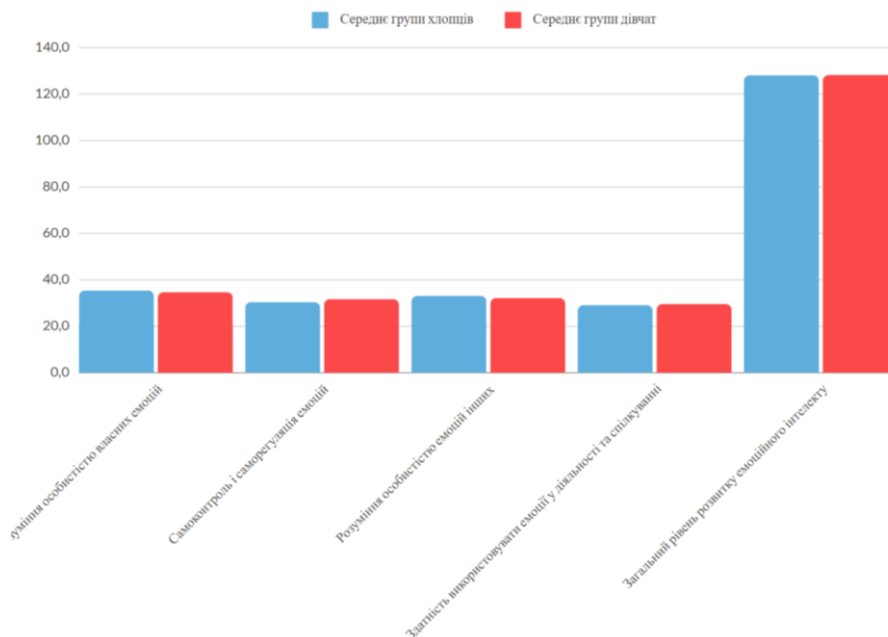
**Результати порівняння за статтю показників методики
«Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»**

Змінні	Мана- Уїтні	Значущість р	Середнє групи хлопців	Середнє групи дівчат
Розуміння особистістю власних емоцій	626	0,784	35,4	34,7
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	614	0,679	30,4	31,7
Розуміння особистістю емоцій інших	636	0,871	33,1	32,2
Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	644	0,942	29,1	29,6
Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	630	0,815	128,1	128,2

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Таблиця 3.12

**Результати порівняння за статтю показників методики
«Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»**

Було досліджено вплив статі на різні аспекти розвитку емоційного інтелекту за допомогою методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту». Результати аналізу не виявили статистично значущих відмінностей між хлопцями та дівчатами у всіх досліджуваних параметрах, що свідчить про відсутність вираженої статевої специфіки у розвитку емоційного інтелекту в даній вибірці.

Середні значення для розуміння особистістю власних емоцій були порівняно високими і близькими між статями, з незначною перевагою у хлопців (35,4 проти 34,7 у дівчат), проте значення p склало 0,784, що підкреслює відсутність статистично значущих відмінностей. Це вказує на те, що обидві статі мають порівняну здатність до інтроспекції та самоаналізу своїх емоцій.

Також було досліджено самоконтроль і саморегуляцію емоцій, де дівчата показали трохи вище середнє значення (31,7 проти 30,4 у хлопців), але знову ж таки, значення p 0,679 свідчить про відсутність значущої різниці. Це демонструє, що здатність регулювати свої емоції є схожою між статями, що може бути пов'язано з універсальними психологічними механізмами, які працюють у хлопців та дівчат.

Подібно, в параметрі розуміння емоцій інших, хлопці та дівчата показали дуже близькі середні значення (33,1 та 32,2 відповідно) з р-значенням 0,871, що також підтверджує загальну рівність здатностей до емпатії і розуміння емоційних станів інших.

Останній параметр, здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні, також не показав статистичних відмінностей між статями (29,1 у хлопців проти 29,6 у дівчат), з р-значенням 0,942, що знову підтверджує відсутність статевих розходжень у цьому аспекті.

Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту, виміряний по всіх вказаних категоріях, показав майже ідентичні середні показники для обох статей (128,1 у хлопців і 128,2 у дівчат), з р-значенням 0,815.

Отже, отримані дані свідчать про те, що розвиток емоційного інтелекту є порівняно однаковим між хлопцями та дівчатами, не демонструючи значущих відмінностей у досліджених параметрах, що може свідчити про універсальність розвитку емоційної компетенції в рамках даної вибірки.

Таблиця 3.12

**Результати порівняння за статтю показників методики
«Діагностика сиблінгового спілкування»**

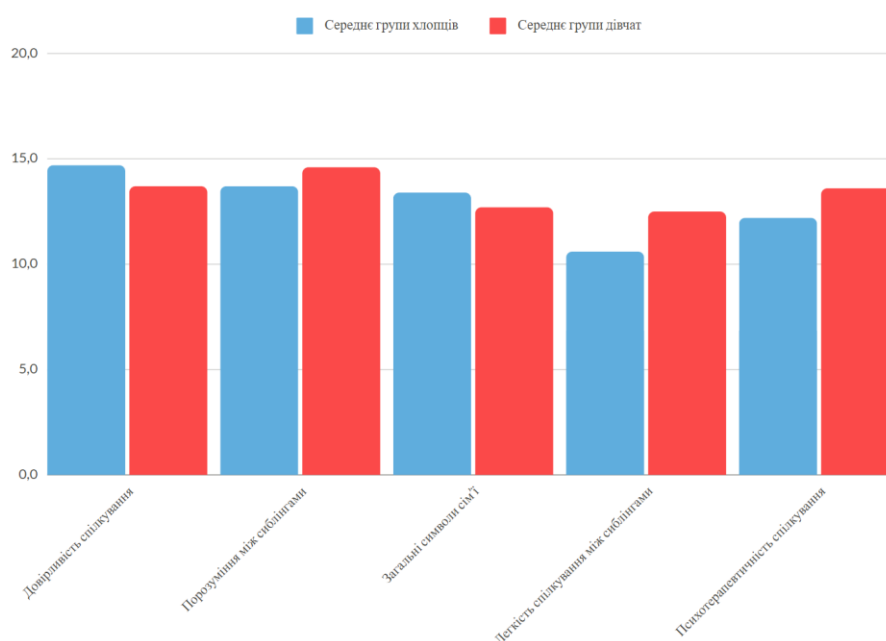
Змінні	Мана- Уїтні	Значущість р	Середнє групи хлопців	Середнє групи дівчат
Довірливість спілкування	587	0,478	14,7	13,7
Порозуміння між сиблінгами	607	0,627	13,7	14,6
Загальні символи сім'ї	605	0,607	13,4	12,7
Легкість спілкування	515	0,128	10,6	12,5

між сиблінгами				
Психотерапевтичність спілкування	568	0,353	12,2	13,6

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

Таблиця 3.13

Результати порівняння за статтю показників методики «Діагностика сиблінгового спілкування»

Було досліджено вплив статі на аспекти сиблінгового спілкування, використовуючи методику «Діагностика сиблінгового спілкування». Результати дослідження показали відсутність статистично значущих відмінностей між хлопцями та дівчатами у всіх вимірах спілкування, що свідчить про порівняну однорідність у спілкувальних навичках між статями в даному зразку.

Довірливість спілкування мала середнє значення 14,7 у хлопців і 13,7 у дівчат, з p -значенням 0,478, що не підтверджує значущих різниць, незважаючи на незначну перевагу у хлопців. Це може вказувати на схожий рівень довіри у взаємодіях серед обох статей.

Порозуміння між сиблінгами показало злегка вище середнє значення у дівчат (14,6) порівняно з хлопцями (13,7), проте значення $p = 0,627$ свідчить про відсутність статистичної значущості. Це підкреслює, що обидві статі здатні досягати порозуміння в сиблінгових взаємодіях на схожому рівні.

Загальні символи сім'ї, що відображають спільні цінності та інтереси, також не показали значущих відмінностей (13,4 у хлопців та 12,7 у дівчат), з p -значенням 0,607. Це може вказувати на універсальність сімейних цінностей і культурних символів, які передаються дітям незалежно від статі.

Легкість спілкування між сиблінгами мала найбільший розрив середніх значень (10,6 у хлопців проти 12,5 у дівчат), але p -значення 0,128 все ще не свідчить про статистичну значущість цієї різниці. Однак, цей результат може вказувати на тенденцію до вищої легкості спілкування у дівчат.

Психотерапевтичність спілкування, що оцінює здатність спілкування слугувати джерелом емоційної підтримки, показала середні значення 12,2 у хлопців та 13,6 у дівчат, з p -значенням 0,353. Незважаючи на відсутність статистично значущих відмінностей, дівчата мають тенденцію до надання більшої емоційної підтримки у спілкуванні.

Загалом, результати підкреслюють, що хоча існують деякі тенденції до відмінностей у спілкуванні між статями, жодна з них не досягає статистичної значущості, що може вказувати на велику схожість у спілкувальних практиках між хлопцями та дівчатами у контексті сімейного спілкування.

3.3. Кореляційний аналіз показників емоційного інтелекту та показників взаємодії між сиблінгами

Таблиця 3.13

Результати кореляційного аналізу показників «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)» та показників «Тест емоційного самоусвідомлення»

Змінні	Розуміння власних емоцій	Розуміння емоцій інших	Регуляція власних емоцій	Регуляція емоцій інших людей	Рівень емоційного самоусвідомлення
Ідентифікація емоцій	-	-		0,356*	0,347*
Використання емоцій	-	0,234*	-	0,265*	-
Розуміння та аналіз емоцій	-	0,327*	-	-	0,369*
Свідоме керування	0,258*	0,423*	-	-	0,464*
Показник рівня емоційного інтелекту	-	0,470*	-	0,361*	0,524*

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

В розділі, присвяченому кореляційному аналізу результатів, було встановлено зв'язки між різними аспектами емоційного інтелекту та взаємодією між сиблінгами. Аналіз базується на використанні показників з тесту рівня емоційного інтелекту MSCEIT V2.0 та тесту емоційного самоусвідомлення. Було з'ясовано, що існують значущі кореляції між різними компонентами емоційного інтелекту, які свідчать про вплив якості взаємодії між сиблінгами на емоційний розвиток молодших дітей у сім'ї.

Зокрема, було показано, що регуляція емоцій інших людей корелює з ідентифікацією емоцій та використанням емоцій. Це вказує на те, що здатність молодших сиблінгів управляти емоціями інших пов'язана з їх вмінням розпізнавати та використовувати власні емоції у соціальних

взаємодіях. Важливо також відзначити, що розуміння емоцій інших має кореляцію з показником рівня емоційного інтелекту, що демонструє як загальну схильність до емоційного інтелекту так і специфічні уміння, які можуть бути розвинені внаслідок взаємодії зі старшими сиблінгами.

Кореляція між розумінням та аналізом емоцій та рівнем емоційного самоусвідомлення підтверджує, що глибше розуміння емоцій веде до більш високого рівня емоційного самоусвідомлення. Це підкреслює значення якісних взаємодій між сиблінгами для розвитку спроможності аналізувати та рефлексувати власні емоції та емоції інших.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що взаємодія між сиблінгами має вирішальний вплив на розвиток емоційного інтелекту молодших дітей у сім'ї, особливо що стосується їх здатності розуміти, регулювати та використовувати емоції у різних життєвих ситуаціях. Результати також акцентують увагу на потребі подальшого дослідження зв'язків між якістю братсько-сестринських взаємодій та різними аспектами емоційного розвитку в контексті різних сімейних та культурних умов.

Таблиця 3.14

Результати кореляційного аналізу показників «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)» та показників Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»

Змінні	Розуміння особистістю власних емоцій	Саморегуляція емоцій	Самоконтроль і емоцій інших	Розуміння особистістю емоцій інших спілкуванні	Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту
Ідентифікація емоцій	0,275*	-	-	0,312*	0,256*	
Використання емоцій	-	0,250*	0,333*	0,318*	0,307*	
Розуміння та аналіз емоцій	-	-	-	-	-	
Свідоме керування	0,242*	0,293*	-	0,266*	0,295*	
Показник рівня емоційного інтелекту	0,294*	0,255*	0,239*	0,417*	0,388*	

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

У ході дослідження було проаналізовано кореляції між показниками емоційного інтелекту, отриманими за допомогою тесту MSCEIT V2.0, та результатами іншого дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту. Значущі кореляції між цими показниками вказують на взаємозв'язок між різними аспектами емоційного інтелекту та їх впливом на соціальну поведінку та спілкування особистості.

Зокрема, було встановлено, що ідентифікація емоцій тісно пов'язана з здатністю особистості розуміти власні емоції та використовувати емоції у діяльності та спілкуванні. Ці результати свідчать про важливість усвідомлення та правильного розуміння власних емоцій для ефективної взаємодії з іншими.

Також було виявлено, що здатність використовувати емоції має значні кореляції з самоконтролем і саморегуляцією емоцій, а також з

розумінням емоцій інших людей. Це підкреслює, що вміння адекватно використовувати емоції може сприяти кращому емоційному самоконтролю та покращує міжособистісні взаємодії.

Значні кореляції між свідомим керуванням емоціями та різними аспектами емоційної діяльності, такими як розуміння особистістю власних емоцій, самоконтроль та здатність використовувати емоції у діяльності, свідчать про те, що розвинені навички регуляції можуть значно впливати на загальний рівень емоційного інтелекту особистості

Окрему увагу заслуговує зв'язок між загальним показником рівня емоційного інтелекту та іншими дослідженими змінними, такими як розуміння емоцій інших та здатність використовувати емоції в діяльності, що є важливим для розуміння комплексної природи емоційного інтелекту. Результати підтверджують ідею, що емоційний інтелект є багатогранною здатністю, яка включає в себе ряд взаємопов'язаних компетенцій, важливих для особистісного розвитку та адаптації в соціальному середовищі.

Таблиця 3.15

Результати кореляційного аналізу показників «Тест рівень емоційного інтелекту (MSCEIT V2.0)» та показників «Діагностика сиблінгового спілкування»

Змінні	Довірливість спілкування
	Психотерапевтичність спілкування кування
	Легкість спілкування між сиблінгами
	Загальні символи сім'ї
	Порозуміння між сиблінгами

Ідентифікація емоцій	-	0,244*	-	-	-
Використання емоцій	-	0,251*	-	-	-
Розуміння та аналіз емоцій	-	-	-	-	-
Свідоме керування	0,262*	0,319*	0,259*	-	0,383*
Показник рівня емоційного інтелекту	-	0,371*	0,272*	-	-

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

У ході емпіричного дослідження було вивчено кореляції між показниками емоційного інтелекту за тестом MSCEIT V2.0 та показниками діагностики сиблінгового спілкування. Встановлено, що різні аспекти емоційного інтелекту взаємопов'язані з ключовими аспектами спілкування між сиблінгами в сім'ї.

Було з'ясовано, що здатність до свідомого керування емоціями має важливі кореляції з довірливістю у спілкуванні, порозумінням між сиблінгами, загальними символами сім'ї та психотерапевтичністю спілкування. Ці результати підкреслюють значення компетенцій управління емоціями для здорових взаємин у сімейному контексті. Важливість цих зв'язків особливо акцентується у взаємодії, що сприяє психотерапевтичному ефекту спілкування, де висока довірливість та порозуміння сприяють кращому емоційному здоров'ю.

Щодо показника рівня емоційного інтелекту, він показав значущі кореляції з порозумінням між сиблінгами та загальними символами сім'ї, що свідчить про те, що високий рівень емоційного інтелекту може сприяти гармонійним і багатозначним взаєминам між братами та сестрами. Відсутність значущих кореляцій у деяких інших аспектах свідчить про складність та багатогранність взаємодій між сиблінгами, що може потребувати подальшого дослідження для повнішого розуміння цих процесів.

Таким чином, аналіз кореляцій між показниками емоційного інтелекту та аспектами сиблінгового спілкування в сім'ї виявив важливість емоційного саморегулювання та розуміння для підтримання здорових сімейних взаємин. Результати цього дослідження можуть сприяти кращому розумінню того, як емоційний інтелект впливає на динаміку в сімейних стосунках, а також надати підстави для розробки методів психологічної підтримки та інтервенцій, спрямованих на зміцнення сімейних зв'язків.

Таблиця 3.16

Результати кореляційного аналізу показників «Тест емоційного самоусвідомлення» та показників «Діагностика сиблінгового спілкування»

Змінні	Довірливість спілкування	Порозуміння між сиблінгами	Загальні символи сім'ї	Легкість спілкування між сиблінгами	Довірливість спілкування
					Психотерапевтичність спілкування
Розуміння власних емоцій	-	-	0,237*	-	-
Розуміння емоцій інших	0,349*	0,399*	0,446*	-	0,263*
Регуляція власних емоцій	-	-	-	-	-
Регуляція емоцій інших людей	0,393*	-	-	0,382*	-
Рівень емоційного самоусвідомлення	0,438*	0,335%	0,469	0,238*	0,369*

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

У процесі аналізу кореляцій між показниками тесту емоційного самоусвідомлення та діагностики сиблінгового спілкування було виявлено декілька значущих взаємозв'язків. Було встановлено, що розуміння емоцій інших має тісні зв'язки з довірливістю спілкування, порозумінням між сиблінгами та загальними символами сім'ї, що підкреслює важливість цієї здатності для ефективної взаємодії в сімейному середовищі. Відзначено, що більше розуміння емоцій інших сприяє підвищенню довірливості та взаєморозуміння, що є ключовими елементами якісного спілкування.

Регуляція емоцій інших людей виявилася пов'язаною з довірливістю спілкування та легкістю спілкування між сиблінгами. Цей зв'язок підкреслює, що здатність контролювати та адаптувати емоційні реакції в контексті спілкування з іншими має велике значення для забезпечення гармонійної взаємодії.

Найбільш значущий вплив було виявлено між загальним рівнем емоційного самоусвідомлення та більшістю показників діагностики сиблінгового спілкування. Особливо це стосується загальних символів сім'ї, де високий рівень емоційного самоусвідомлення корелює з більш глибоким сприйняттям сімейних вартостей та знаків. Це свідчить про те, що розуміння власних емоційних станів та здатність рефлексувати власні емоції позитивно впливає на спілкування та спільне сімейне життя.

Загалом, результати показують, що рівень емоційного самоусвідомлення має важливе значення у формуванні довірливих, відкритих та підтримуючих взаємин між сиблінгами, відіграючи ключову роль у підвищенні загальної психотерапевтичності сімейного спілкування. Ці дані можуть бути використані для подальшого вивчення специфіки сімейних взаємовідносин та розробки ефективних методів психологічної допомоги для сімей, в яких присутні труднощі у спілкуванні та взаєморозумінні.

Таблиця 3.17

Результати кореляційного аналізу показників «Тест емоційного самоусвідомлення» та показників «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»

Змінні	Розуміння власних емоцій	Саморегуляція емоцій	Самоконтроль і розуміння емоцій інших	Розуміння особистістю діяльності та спілкуванні	використовувати емоції у	розвитку емоційного інтелекту
Розуміння власних емоцій	0,299*	-	-	0,243*	-	
Розуміння емоцій інших	-	0,281*	-	0,388*	0,312*	
Регуляція власних емоцій	0,342*	0,270*	0,252*	0,339*	0,381*	
Регуляція емоцій інших людей	-	0,252*	-	0,292*	0,282*	
Рівень емоційного самоусвідомлення	0,388*	0,395*	0,315*	0,563*	0,523*	

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

В ході емпіричного дослідження було аналізовано кореляції між показниками тесту емоційного самоусвідомлення та дослідженням рівня розвитку емоційного інтелекту. Дослідження виявило значущі кореляції, що демонструють тісний взаємозв'язок між різними аспектами емоційного інтелекту.

Зокрема, було виявлено, що регуляція власних емоцій тісно корелює з усіма вивченими аспектами, зокрема, з розумінням власних емоцій, самоконтролем і саморегуляцією емоцій, а також із здатністю використовувати емоції в діяльності та спілкуванні. Ці результати підкреслюють, що вміння регулювати свої емоції є критичним для

ефективної міжособистісної взаємодії та здатності до саморегуляції, яка сприяє загальному емоційному благополуччю.

Було також встановлено, що розуміння емоцій інших людей має позитивний зв'язок з самоконтролем і саморегуляцією емоцій, а також з здатністю використовувати емоції у діяльності та спілкуванні. Це вказує на те, що глибоке розуміння емоцій інших може підвищити власну емоційну компетентність та сприяти адаптивному використанню емоцій у соціальних взаємодіях

Загальний рівень емоційного самоусвідомлення показав високі кореляції з багатьма ключовими аспектами емоційного інтелекту, зокрема з здатністю використовувати емоції у діяльності та спілкуванні. Це свідчить про те, що загальний рівень самоусвідомлення може бути ключовим фактором, який впливає на широкий спектр емоційних і соціальних компетенцій.

Результати дослідження підкреслюють важливість розвитку емоційного інтелекту, особливо у контексті регуляції власних емоцій та розуміння емоцій інших. Ці здібності сприяють не тільки особистісному розвитку, але й важливі для підтримки ефективного спілкування та взаємодії в соціальному середовищі. Це дослідження надає додаткові докази того, що систематичне вивчення та підтримка розвитку емоційного інтелекту може мати позитивний вплив на міжособистісні відносини та загальну якість життя особистості.

Таблиця 3.18

Результати кореляційного аналізу показників «Діагностика сиблінгового спілкування» та показників «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту»

Змінні	Системний рівень				
	Розуміння власних емоцій	Саморегуляція емоцій	Розуміння емоцій інших	використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	розвитку емоційного інтелекту
Довірливість спілкування	0,376*	0,424*	0,347*	0,521*	0,527*
Порозуміння між сиблінгами	0,406*	0,499*	0,341*	0,412*	0,528*
Загальні символи сім'ї	0,343*	0,391*	0,524*	0,523*	0,581
Легкість спілкування між сиблінгами	0,321*	0,292*	0,272*	0,253*	0,364*
Психотерапевтичність спілкування	0,376*	0,478*	0,349*	0,398*	0,489*

Примітка «*»-статистична значущість на рівні $p < 0,05$.

У рамках емпіричного дослідження було здійснено аналіз кореляцій між показниками діагностики сиблінгового спілкування та різними аспектами розвитку емоційного інтелекту. Результати виявили значущі кореляції, які підкреслюють тісний зв'язок між якістю сиблінгового спілкування та емоційним інтелектом.

Було встановлено, що довірливість спілкування сильно корелює з усіма досліджуваними аспектами емоційного інтелекту, особливо зі здатністю використовувати емоції у діяльності та спілкуванні. Це свідчить про те, що довірливі міжособистісні взаємини сприяють кращому розумінню та використанню емоцій, що є ключовим для розвитку емоційного інтелекту.

Порозуміння між сиблінгами також показало сильні кореляції, зокрема з самоконтролем і саморегуляцією емоцій та загальним рівнем

розвитку емоційного інтелекту. Це демонструє, що здорові, гармонійні взаємини між сиблінгами можуть сприяти кращій емоційній саморегуляції та більш високому загальному рівню емоційного інтелекту.

Загальні символи сім'ї виявилися пов'язаними з усіма аспектами емоційного інтелекту, особливо з розумінням емоцій інших, що підкреслює роль спільних сімейних цінностей та символів у формуванні емоційного інтелекту.

Легкість спілкування між сиблінгами також показала статистичну значущість з більшістю аспектів емоційного інтелекту, зокрема із здатністю використовувати емоції у діяльності та спілкуванні, що свідчить про важливість легкості спілкування для ефективного емоційного взаємодії.

Нарешті, психотерапевтичність спілкування корелювала з усіма досліджуваними аспектами емоційного інтелекту, що вказує на те, що спілкування, яке має лікувальний або підтримуючий характер, може значно покращувати емоційний інтелект.

Загальний висновок цього дослідження підкреслює, що якість сиблінгового спілкування відіграє значну роль у розвитку емоційного інтелекту, що свідчить про важливість цих взаємодій для особистісного зростання та розвитку емоційної компетентності.

Висновки до розділу 3

На основі аналізу результатів емпіричного дослідження, присвяченого особливостям взаємодії між сиблінгами в сім'ї та їхньому зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів, було виявлено значущі зв'язки між наявністю сиблінгів і рівнем емоційного інтелекту. Дослідження показало, що наявність сиблінгів зазвичай асоціюється з вищими показниками емоційного інтелекту, що свідчить про

позитивний вплив братських і сестринських взаємодій на розвиток емоційних навичок.

Було встановлено, що сиблінги, які мають можливість постійного спілкування і взаємодії, виявляють вищий рівень довірливості у спілкуванні, краще розуміння емоцій інших, а також здатність ефективно використовувати емоції у повсякденній діяльності. Ці здібності суттєво підвищують емоційний інтелект і сприяють адаптації особистості у соціальному середовищі.

Крім того, було підкреслено, що в сім'ях, де є брати і сестри, частіше спостерігаються загальні символи сім'ї, що відіграють роль у формуванні емоційного інтелекту. Спільні сімейні цінності та символи сприяють розвитку здорових емоційних зв'язків та взаєморозуміння між членами сім'ї, що є фундаментом для ефективною емоційної регуляції.

Зв'язок між емоційним самоусвідомленням і сиблінговим спілкуванням також підтверджує, що взаємодії з братами та сестрами можуть збагачувати емоційний досвід індивіда, розширюючи його здатність розуміти та регулювати свої власні емоції і емоції інших. Це, в свою чергу, сприяє більшій психотерапевтичності спілкування, забезпечуючи емоційну підтримку та розуміння всередині сім'ї.

Таким чином, взаємодії між сиблінгами мають вирішальне значення для розвитку емоційного інтелекту, впливаючи на всі аспекти емоційної компетентності, включаючи ідентифікацію, використання, розуміння та регуляцію емоцій. Ці результати важливі не тільки для теоретичного розуміння зв'язку між сімейними взаєминами та емоційним розвитком, але й для практичного застосування в області психологічної допомоги та сімейного консультування, направленою на підтримку та зміцнення сімейних зв'язків.

ВИСНОВКИ

Відповідно меті та поставленим завданням дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз сучасної наукової літератури виявив, що взаємодія між сиблінгами в сім'ї значно впливає на розвиток емоційного інтелекту молодших дітей. Стосунки між братами і сестрами можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від якості цих взаємин. Наприклад, позитивні і підтримуючі стосунки можуть сприяти кращому емоційному і соціальному розвитку, тоді як конфліктні взаємодії можуть вести до соціальних і емоційних проблем.

Сиблінги часто виступають в ролі моделей для наслідування, що важливо для розвитку соціальних навичок та емоційного розуміння молодших дітей. Старші брати та сестри можуть служити прикладами для наслідування в соціальних та емоційних контекстах, що сприяє формуванню у молодших дітей умінь розпізнавати емоції, керувати ними та розвивати співпереживання.

Взаємодія між сиблінгами може впливати на розвиток соціальних і емоційних навичок. Через поведінкові зразки старших сиблінгів, молодші діти навчаються розпізнавати та інтерпретувати соціальні сигнали, що сприяє розвитку їх емоційних реакцій та вмінь до соціальної адаптації. Підтримуюча взаємодія з сиблінгами поліпшує соціальну функціональність молодших дітей, особливо у контекстах, де взаємодії характеризуються взаємною підтримкою та увагою.

Конфліктні взаємодії між сиблінгами також впливають на розвиток емоційного інтелекту. Конфлікти можуть сприяти розвитку навичок управління емоціями та переговорів, але високий рівень конфліктів без елементів тепла може призводити до соціальних та емоційних проблем.

Розуміння впливу сімейних взаємодій на емоційний розвиток дітей є важливим, а також необхідні подальші дослідження у цій області для

кращого розуміння механізмів цього впливу. Важливо враховувати культурні та контекстуальні фактори, що впливають на динаміку взаємодій між сиблінгами, оскільки вони визначають, як саме ці взаємодії відображаються на емоційному та соціальному розвитку дітей. Дослідження взаємодій між сиблінгами надає цінну інформацію для розробки стратегій підтримки та виховання дітей у різноманітних сімейних конфігураціях.

2. Для емпіричного дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами в сім'ї та їхнього зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів, було ретельно підібрано відповідні методики. Важливість детального вибору інструментів дослідження полягає у забезпеченні об'єктивності та наукової достовірності отриманих даних.

Вибірка для дослідження була сконструйована таким чином, щоб вона адекватно представляла дітей різних вікових категорій, статей та сімейних умов. Застосовані методи включали використання стандартизованого інструменту MSCEIT V2.0 для вимірювання рівня емоційного інтелекту, який оцінює чотири ключові аспекти: ідентифікацію емоцій, використання емоцій у мисленні, розуміння емоцій та регуляцію емоцій. Також були застосовані інші психодіагностичні інструменти, включаючи опитувальники для оцінки самосприйняття емоційного інтелекту та взаємодій між сиблінгами.

На першому етапі дослідження було проведено анкетування для збору соціо-демографічних даних, які включали вік, стать, наявність сиблінгів та самооцінку взаємодії з ними. Вступна анкета також охоплювала оцінку частоти та якості спілкування між сиблінгами, що дозволило отримати загальну картину сімейних відносин.

Тест рівня емоційного інтелекту MSCEIT V2.0 дозволив оцінити здатність учасників розпізнавати, використовувати, розуміти та керувати емоціями. Цей тест є одним із найбільш визнаних інструментів для

вимірювання емоційного інтелекту, що забезпечує високу надійність та валідність результатів.

Тест емоційного самоусвідомлення оцінював розуміння власних емоцій, здатність до саморегуляції, розуміння емоцій інших та регуляцію емоцій інших людей. Це дозволило глибше аналізувати емоційні процеси учасників та їхню здатність до емоційного самоконтролю.

Методика дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту включала оцінку таких аспектів, як розуміння власних емоцій, самоконтроль, розуміння емоцій інших та використання емоцій у діяльності та спілкуванні. Цей комплексний підхід дозволив отримати повне уявлення про емоційний інтелект учасників.

Методика діагностики сиблінгового спілкування оцінювала довірливість, порозуміння, загальні символи сім'ї, легкість спілкування та психотерапевтичність взаємодій між сиблінгами. Це дало змогу зрозуміти якість і специфіку взаємин між братами та сестрами.

Обрані інструменти дозволили зібрати комплексні дані, які піддалися подальшому аналізу з використанням статистичних методів для оцінки взаємозв'язків між сиблінговими взаємодіями та рівнем емоційного інтелекту. Ретельний вибір методик та чітке визначення вибірки забезпечили належний науковий підхід до дослідження, що дозволяє отримати висновки з високим ступенем валідності.

3. Емпіричне дослідження особливостей взаємодії між сиблінгами у сім'ї та їхнього зв'язку з розвитком емоційного інтелекту молодших сиблінгів виявило ряд значущих результатів. Наявність сиблінгів і якість їхніх взаємодій впливають на рівень емоційного інтелекту, демонструючи, що постійне спілкування і підтримка між братами та сестрами сприяє розвитку довірливості, кращому розумінню емоцій інших, а також здатності ефективно використовувати емоції у повсякденному житті.

Зокрема, результати дослідження показали, що позитивні взаємодії між сиблінгами сприяють розвитку емоційного інтелекту в чотирьох ключових аспектах: ідентифікація емоцій, використання емоцій у мисленні, розуміння емоцій та регуляція емоцій. Ці взаємодії, зазвичай, характеризуються високим рівнем підтримки, взаєморозуміння та емоційної близькості, що сприяє формуванню навичок емоційної регуляції та соціальної адаптації. Водночас, негативні взаємодії, такі як часті конфлікти та відсутність підтримки, можуть мати протилежний ефект, призводячи до розвитку емоційних проблем та зниження рівня соціальної адаптації.

Кореляційний аналіз показав, що взаємодії з сиблінгами значно впливають на всі досліджувані аспекти емоційного інтелекту, особливо на спроможність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні. Здатність до саморегуляції та контролю емоцій, а також розуміння емоцій інших мають тісний зв'язок із якістю сиблінгового спілкування, що підтверджує роль міжособистісних взаємин у розвитку емоційної інтелектуальності.

Ці дані вказують на те, що здорові, гармонійні взаємодії між сиблінгами можуть значно впливати на загальний рівень розвитку емоційного інтелекту, що є важливим для подальшої соціальної адаптації та особистісного зростання. Враховуючи це, необхідно зосередити увагу на подальших дослідженнях зв'язків між якістю сиблінгових взаємодій та емоційним розвитком в різних сімейних та культурних контекстах.

Отримані результати підкреслюють важливість сімейної динаміки і міжособистісних взаємодій у формуванні емоційного інтелекту молодших дітей. Високий рівень емоційного інтелекту, розвинений через позитивні взаємодії з сиблінгами, сприяє кращій соціальній адаптації, покращенню міжособистісних стосунків та підвищенню загального психологічного благополуччя.

Результати дослідження також свідчать про необхідність врахування культурних та контекстуальних особливостей при вивченні впливу сиблінгових взаємодій на емоційний розвиток дітей. Подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз впливу різних факторів, таких як соціально-економічний статус, тип сім'ї та культурні традиції, що дозволить розробити більш ефективні стратегії підтримки емоційного та соціального розвитку дітей у різних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Al-Zu'bi, H. (2015). The Impact of Emotional Intelligence on Leadership Competencies Development of Employees. *International Review of Management and Business Research*, 4, 96.
2. Ben-Itzhak, E., Nachshon, N., & Zachor, D. (2018). Having Siblings is Associated with Better Social Functioning in Autism Spectrum Disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 47, 921 - 931.
3. Brackett, M., & Salovey, P. (2006). Measuring emotional intelligence with the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT).. *Psicothema*, 18 Suppl, 34-41 .
4. Brody, G. (2004). Siblings' Direct and Indirect Contributions to Child Development. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 124 - 126.
5. Brody, G., Stoneman, Z., & MacKinnon, C. (1982). Role Asymmetries in Interactions among School-Aged Children, Their Younger Siblings, and Their Friends.. *Child Development*, 53, 1364-1370.
6. Campbell, L., Connidis, I., & Davies, L. (1999). Sibling Ties in Later Life. *Journal of Family Issues*, 20, 114 - 148.
7. Caruso, D., Mayer, J., & Salovey, P. (2002). Relation of an Ability Measure of Emotional Intelligence to Personality. *Journal of Personality Assessment*, 79, 306 – 320.
8. Cox, M. (2010). Family systems and sibling relationships. *Child Development Perspectives*, 4, 95-96.
9. Dirks, M., Persram, R., Recchia, H., & Howe, N. (2015). Sibling relationships as sources of risk and resilience in the development and maintenance of internalizing and externalizing problems during childhood and adolescence.. *Clinical psychology review*, 42, 145-55 .
10. Dolev, N., & Leshem, S. (2017). Developing emotional intelligence competence among teachers. *Teacher Development*, 21, 21 - 39.

11. Goldenberg, I., Matheson, K., & Mantler, J. (2006). The Assessment of Emotional Intelligence: A Comparison of Performance-Based and Self-Report Methodologies. *Journal of Personality Assessment*, 86, 33 - 45.
12. Hughes, C., McHarg, G., & White, N. (2018). Sibling influences on prosocial behavior.. *Current opinion in psychology*, 20, 96-101 .
13. Kerrane, B., Bettany, S., & Kerrane, K. (2013). Siblings as socialization agents. *European Journal of Marketing*, 49.
14. Kramer, L. (2014). Learning Emotional Understanding and Emotion Regulation Through Sibling Interaction. *Early Education and Development*, 25, 160 - 184.
15. Lee, T., Mancini, J., & Maxwell, J. (1990). Sibling Relationships in Adulthood: Contact Patterns and Motivations.. *Journal of Marriage and Family*, 52, 431.
16. Long, K., Chevalier, L., Chu, A., Guthrie, K., Kao, B., Plante, W., & Lobato, D. (2021). Cultural Influences on Sibling Relationships, Roles, and Self-Concept in the Context of Autism: Perspectives of Latino/a/x and non-Latino/a/x Siblings. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52, 4100 - 4113.
17. MacCann, C., Jiang, Y., Brown, L., Double, K., Bucich, M., & Minbashian, A. (2019). Emotional intelligence predicts academic performance: A meta-analysis.. *Psychological bulletin*.
18. MacCann, C., Matthews, G., Zeidner, M., & Roberts, R. (2003). Psychological assessment of emotional intelligence: a review of self- report and performance- based testing. *International Journal of Organizational Analysis*, 11, 247-274.
19. Macmillan, R., & Copher, R. (2005). Families in the Life Course: Interdependency of Roles, Role Configurations, and Pathways. *Journal of Marriage and Family*, 67, 858-879.

20. Mayer, J., & Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17, 433-442.
21. McHale, S., Updegraff, K., & Whiteman, S. (2012). Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence.. *Journal of marriage and the family*, 74 5, 913-930 .
22. Stormshak, E., Bellanti, C., & Bierman, K. (1996). The quality of sibling relationships and the development of social competence and behavioral control in aggressive children.. *Developmental Psychology*, 32, 79-89.
23. Stormshak, E., Bullock, B., & Falkenstein, C. (2009). Harnessing the power of sibling relationships as a tool for optimizing social-emotional development.. *New directions for child and adolescent development*, 2009 126, 61-77 .
24. Tucker, C., & Updegraff, K. (2009). The relative contributions of parents and siblings to child and adolescent development.. *New directions for child and adolescent development*, 2009 126, 13-28 .
25. Tucker, C., Finkelhor, D., Turner, H., & Shattuck, A. (2014). Family dynamics and young children's sibling victimization.. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association*, 28 5, 625-633 .
26. Waddell, J., Pepler, D., & Moore, T. (2001). Observations of sibling interactions in violent families. *Journal of Community Psychology*, 29, 241-258.